

157.6

huma

HUMANISTISCHE GEDACHTEN

10

radiolezingen

door

J. C. BRANDT CORSTIUS

W. COENDERS

J. P. VAN PRAAG

D. H. PRINS

B. W. SCHAPER

C. H. SCHONK

HUMANISTISCH VERBOND

UTRECHT / 1955

HUMANISTISCHE GEDACHTEN

„IK BEN NIKS.“

„Een vreemde titel,” hoor ik U bij Uzelf zeggen, als U deze bladzijde onder ogen krijgt. En ik kan mij voorstellen, dat U de neiging in U voelt opkomen om dit stukje maar ongelezen te laten. Zo in de gedachte van: „Nou, als de schrijver me niets anders te vertellen heeft dan dat hij „niks is”, dan is ’t ook niks. Dan kan ik mijn tijd beter voor wat anders gebruiken.” Misschien ook denkt U bij Uzelf: „Hè, beginnen ze bij die Humanisten nou ook al met die moderne zelfbeschuldigingen?” Maar maak U niet ongerust. ’t Zit ’m allemaal in die aanhalingstekens. Want daar moet U goed op letten: Dat „Ik ben niks” staat tussen aanhalingstekens. Ik zeg het dus niet van mijzelf, maar ik heb het aangehaald van andere mensen die ’t van zichzelf zeggen. Dat „Ik ben niks” is het stereotiepe antwoord dat je van veel mensen krijgt op een bepaalde vraag.

D’r zijn zo van die vragen, waarop je altijd een stereotiep, dat is eenzelfde, een soortgelijk, antwoord krijgt.

Vraagt U iemand b.v. „Hoe heet je?”, dan antwoordt hij altijd met z’n naam. Die naam is dan natuurlijk telkens wel verschillend, maar U krijgt als antwoord toch altijd de naam.

Vraagt U iemand — ik bedoel zo in ’t algemeen; niet als hij juist ergens mee bezig is — „Wat doe jij eigenlijk?”, dan antwoordt hij bijna steevast met de opgave van zijn beroep. Hij zegt: „Ik ben timmerman”, of „metaalbewerker”. Of hij zegt: „Ik ben op kantoor”, of „Ik ben grondwerker”, of iets dergelijks. Maar bijna altijd heeft zijn antwoord betrekking op zijn beroep.

En als je aan iemand vraagt: „Ben jij ergens bij?”, dan krijg je weer zo’n stereotiep antwoord. De een zegt: „Ik ben bij de voetbalclub”, een ander is bij de gymnastiek, een jongere noemt zijn jeugdvereniging, ouderen noemen hun politieke partij of hun vakvereniging. Maar bijna altijd krijgt U te horen van welke vereniging de ondervraagde lid is.

U ziet, U kunt met een paar eenvoudige vraagjes al heel wat van een ander te weten komen. U weet zó, hoe hij heet, wat hij doet en waar hij bij is. Probeert U het maar eens. Men weet onmiddellijk wat U bedoelt en wat voor antwoord U verwacht.

En dat is niet alleen zo met de dingen die nog tamelijk aan de oppervlakte van het leven liggen, zoals bij de vraag naar de naam of het beroep. Het is ook zo bij de dingen die dieper gaan.

EEN DUIDELIJKE VRAAG.

Vraagt U bijvoorbeeld eens aan iemand: „Wat ben jij eigenlijk?” of: „Doe jij ergens aan?” Tien tegen een, dat hij direct begrijpt dat U doelt op zijn geloof of zijn levensovertuiging. U krijgt onmiddellijk ten antwoord: „Ik ben Rooms Katholiek”, of: „Ik ben Protestant, of . . . ja, zo zal het in andere landen weer zijn: „Ik ben Mormoon” of: „Ik ben Mohammedaan” Maar steeds heeft het antwoord betrekking op de geestelijke achtergrond van waaruit hij leeft, op zijn levens- en wereldbeschouwing, op de kijk,

die hij op het leven heeft, gezien in het grote cosmische verband, op zijn levensovertuiging dus. Steeds heeft zijn antwoord betrekking op de wijze, waarop hij de grote levensvragen tegemoet treedt, de vragen over leven en dood, over de plaats die hij zichzelf toekent in het universele verband, de vraag naar de eigenlijke zin van het leven. Nu wil ik daarmee niet zeggen, dat degene die op onze vraag antwoordde met „Ik ben Rooms Katholiek” of „Ik ben Mohammedaan”, altijd de volle draagwijdte van zijn antwoord beseft, maar hij geeft met zijn antwoord toch minstens te kennen, dat hij zich thuis voelt in een bepaald levensverband, waarin men een bepaalde visie op deze grote levensvragen heeft. En nou is het eigenaardige, dat, wanneer U nu een buitenkerkelijke of een ongodsdienstige voor die vraag stelt van: „Wat ben jij eigenlijk?”, dat hij dan bijna steevast antwoordt met die woorden die in de kop van dit stukje staan. Dan zegt hij: „Ik ben niks”. Of als U hem vraagt: „Doe jij ergens aan?” dan antwoordt hij: „Ik? Nee . . . ik doe nergens aan.”

Dat gaat lijken op die moderne zelfbeschuldiging! Hij wordt alleen wat minder resoluut uitgesproken. Dat merk je aan de schroom waarmee het antwoord meestal komt: „Ik? . . . Nee . . . ik doe nergens aan”. Alsof men voelt, dat men toch eigenlijk wel „ergens aan” zou behoren te doen.

Het zal U duidelijk zijn, dat diegenen die antwoorden met: „Ik ben Rooms Katholiek” of: „Ik ben Mohammedaan”, een positief antwoord geven. Zij hebben een bepaalde visie op de grote levensvragen. Zij leven — meer of minder bewust, dat laat ik terzijde — vanuit bepaalde grondbeginselen. Zij hebben een bepaald richtsnoer voor hun doen en laten. Zij voelen zich opgenomen in een bepaald, alles omvattend levensverband.

Maar hoe staat dat dan met die buitenkerkelijken, die van zichzelf zeggen: „Ik ben niks”? Zijn zij werkelijk „niks”? Doen zij werkelijk „nergens aan”? Gaan zij aan de diepere levenswaarden voorbij en voltrekt zich hun leven aan de oppervlakte der dingen? Kennen zij geen richtsnoer dat hun doen en laten bepaalt? Missen zij de kracht en de bezieling die de godsdienstige mens aan zijn geloofsovertuiging ontleent? Staan zij als arme verdoolden aan de zelfkant van het leven zonder deel te hebben aan zijn eigenlijke rijkdom en diepte?

„NOCH DIT, NOCH DAT”.

Je zou het zo zeggen, want ze zeggen het immers van zichzelf: „Ik ben niks”. En anderen zeggen het hen na. Nog onlangs hoorde ik het van een officier, die een beetje met zijn buitenkerkelijken zat. Als het kerktijd was, dan gingen de Katholieken naar rechts, de Protestanten naar links. En — ja, zo zei de officier het — dan zat hij met die jongens, die „noch dit, noch dat” waren. En wat kon hij dan anders doen dan ze corveediensten laten opknappen? Maar ziet U ‘t: die jongens die „noch dit, noch dat”, dat is: die „niks” zijn.

Die officier wist er niet goed raad mee, maar er stak geen veroordeling achter zijn woorden, behalve dan de ongewilde ver-

oordeling tot corvee. — Anderen zijn er meewarig om: „Wat missen die buitenkerkelijken toch veel in hun leven. Aan het meest wezenlijke ervan gaan ze voorbij”. Dat is dus toch ook eigenlijk maar weer „niks”. En weer anderen zijn hoogmoedig. Er is maar één keuze, zeggen ze: Godsdienst of barbarij. Godsdienst of de chaos. Ik zal daar maar niet verder op ingaan, maar U begrijpt wel: In die visie zijn de buitenkerkelijken, „nog minder dan niks”. Een psychiater zei het nog weer anders. Die schreef, dat mensen die niet godsdienstig zijn, aan een ontwikkelingsstoornis lijden. En toen ik laatst in een kleine kring van mensen zat werd het nog weer op een andere wijze gezegd. Daar kwam die vraag van „Wat ben jij eigenlijk?” ook aan de orde. De vraag werd ook aan mij gesteld. Ik behoeftde zelf niet eens te antwoorden. Een ander deed het al voor mij: „Hij is lid van het Humanistisch Verbond”. Wat is dat voor een verbond? werd er gevraagd. Rustig, en in de eenvoudige woorden die pasten bij de toon waarin het hele gesprek werd gevoerd, zei ik: „Dat is een organisatie van buitenkerkelijken, van mensen die niet aan godsdienst doen”. En vóór dat ik verder kon gaan stooft er één uit het gezelschap op en bijna heftig beet hij het me toe: „Wat zeg je nou?! Mensen die niet aan godsdienst doen? Dat zijn geen mensen!”

En nou vraag ik U, lezer: Is dat nou zo?! Is dat nou zo? — dat van die ontwikkelingsstoornis, dat van die neiging tot barbarij? Zijn die buitenkerkelijken „noch dit, noch dat”? Zijn zij werkelijk „niks” of „nog minder dan niks”? Zijn zij eigenlijk geen mensen in de volle zin van het woord?

ALLEEN MAAR ANDERS.

Of zou het ook kunnen zijn, dat zij de dingen alleen maar anders zien dan hun godsdienstige broeders? Dat ze een andere kijk op het leven hebben, een andere levensovertuiging? Precies zoals de Mohammedanen de dingen anders zien dan de Christenen en zoals de Rooms Katholieken ze toch ook weer anders zien dan de Protestanten. We staan allemaal voor de raadselen van het leven en van de dood en voor de vraag naar de eigenlijke zin van ons leven. We staan allemaal voor de vraag, hoe en op grond van welke beginselen we dat leven zullen inrichten, welke plaats en welke taak we ons zelve in het grote verband toekennen. Is de ene mens de mindere van de andere als hij op deze voor het leven belangrijke vragen een ander antwoord geeft? Is met name de ongodsdienstige mens de mindere omdat hij het antwoord van de godsdienst niet kan aanvaarden? Hij heeft zijn eigen antwoord, zijn eigen visie op het leven, zijn eigen levensovertuiging. Hij weet, dat hij veel niet weet, omtrent het leven, omtrent het wezen der dingen, omtrent heel het cosmische gebeuren dat zich om en in hem voltrekt. Vol eerbied en verwondering staat hij tegenover al wat groter en machtiger is dan hij zelf en zich aan zijn kennen onttrekt. Want hoe zou hij ook, nietige bewoner van een nietige planeet in het universum, alles weten? Waarom zou om hem, microbe in de cosmos, alles gaan?

Van die cosmos weet hij zich deel, nauw er mee verbonden en voortgestuwd op de stroom van zijn gebeuren, waaruit hij is voortgekomen als . . . mēns. En niet meer, maar ook niet minder dan mens zal hij zijn. Dat is het lot, dat hem beschoren is en tegelijk de opgave die hij te vervullen heeft. En in de vervulling van die opgave ligt de zin van zijn leven.

Worstelend en strevend zal hij trachten zijn mens-zijn in alle volheid te ontplooien. Nooit zal hij zich verliezen in louter bespiegelingen over de dingen, waarvan hij weet dat hij ze niet weten kan. In het centrum van zijn aandacht is de wereld van hier en nu, waarin hij mens heeft te zijn onder mensen. Vallend en weer opstaand zal hij bouwen aan die wereld, die *zijn* domein is, totdat zij vervuld is van menselijkheid. Dat is de visie op het leven die de ongodsdienstige mens kracht en bezieling geeft. Dat is de levensovertuiging die hem staande houdt. De één is er zich duidelijk van bewust, de ander leeft onbewust vanuit dezelfde motieven. En zegt U 't mij, lezer: Is dat „niks”? Doet men „nergens aan”, als men tracht te leven vanuit dit besef van zijn mens-zijn? Och, zegt U 't niet meer, dat: „Ik ben niks”. Want U bent iets! U bent namelijk mēns. En wilt U 't duidelijker laten uitkomen, dat U 't ook wilt zijn, zegt U dan: „Ik ben Humanist”.

WIJ HUMANISTEN.

Het is eigenlijk heel merkwaardig dat wij humanisten zo in het centrum van de belangstelling staan. Men discussieert over ons in het parlement, men schrijft over ons in de kranten, men spreekt over ons in het dagelijks gesprek. Hoe komt dat eigenlijk? Laten we daar eens een ogenblik bij stilstaan. Komt het door ons aantal? Dat geloof ik niet. Zeker, we kunnen heel tevreden zijn, voor een beweging die eerst negen jaar geleden is opgericht. Het Humanistisch Verbond is de 10.000 gepasseerd. Humanitas, de vereniging voor maatschappelijk werk loopt tegen de 9000 en dan zijn er nog wat kleinere humanistische organisaties. Als men rekening houdt met de dubbeltellingen, komt men toch een heel eind boven de 15.000. En dan moet men nog bedenken dat bij volkstellingen e.d. de kinderen worden meegerekend wat wij natuurlijk niet doen. Dan zou men zelfs boven de 50.000 komen. Maar vergeleken met het hele Nederlandse volk, of zelfs maar met het aantal der buitenkerkelijken, zijn het er toch maar heel weinig. Zo'n 3 % ongeveer. Dat kan niet de verklaring zijn voor de aandacht die er aan de humanisten besteed wordt. Maar wat dan wel? Is het soms de uitzonderlijkheid van onze mensen en aanspraken? Maar ook daar kan m.i. de reden niet liggen. Want onze eis van gelijkgerechtigheid en erkenning is zo uitzonderlijk niet. Er zijn wel groepen die in dat opzicht veel meer zouden moeten opvallen. Ik denk b.v. aan de Jehova's getuigen. Hun opvattingen en verlangens gaan veel meer tegen de in Nederland algemeen aanvaarde gedachten en levenswijze in dan de onze. En toch hoort men er minder over, ook al is hun aantal zeker niet kleiner dan dat van de humanisten. Ook daarin moeten we dus het antwoord niet zoeken op de vraag die ons bezighoudt. Nu heeft een van de vooraanstaande katholieke dagbladen geprobeerd er een verklaring voor te vinden. Die humanisten, zegt dit blad, zouden helemaal niet zo gevaarlijk zijn als men alleen let op hun aantal en directe invloed. Maar, zegt het dan, je moet zo met ze oppassen omdat er aan het hoofd van die beweging een paar uiterst bewerkwame strategen staan. Dat is de reden waarom je ze niet moet onderschatten. Nu, het is misschien wel vleierend zoiets te horen als je zelf mede aan het hoofd van die beweging staat — tenminste als men het als een compliment wil opvatten — maar ik weiger toch te geloven dat de betekenis van de humanistische stroming werkelijk afhankelijk is van strategie of tactiek. Natuurlijk, men zal altijd proberen zijn doel niet zonder overleg na te streven, maar wij humanisten hebben toch te veel goede argumenten om te kunnen aanvaarden dat onze betekenis afhankelijk zou zijn van een meer of minder geslaagde tactiek.

DE UITDAGING VAN DEZE TIJD.

Er is dan ook iets heel anders dat de invloed van de humanisten verklaren kan en de aandacht die men ervoor heeft. Dat hangt inderdaad niet af van het toevallige aantal humanisten op een be-

paaid moment, niet van de uitzonderlijkheid van onze aanspraken, en niet van onze strategie, maar hiervan dat wij humanisten in onze overtuiging en ons streven iets tot uitdrukking brengen van wat er gedacht en gehoopt wordt door duizenden, tienduizenden, misschien wel honderdduizenden om ons heen. Daarin bestaat onze kracht, dat is het wat ons in de aandacht plaatst. Omdat men intuïtief voelt dat dit humanisme meer is dan de liefhebberij van een groepje lieden die hun vrije tijd nuttig besteden willen. Omdat men ervaart dat wij humanisten proberen te belichamen wat tallozen beweegt. Niet alle buitenkerkelijken zijn ongodsdienstig. Het aantal der buitenkerkelijken die godgelovig zijn wordt verschillend geschat. In katholieke kring spreekt men vaak van 90 % godgelovigen onder de buitenkerkelijken. Kruyt in zijn dissertatie over de onkerkelijkheid noemt hun aantal te verwaarlozen klein. Dat loopt nogal wat uiteen! Het juiste percentage zal dus wel ergens daartussen liggen. Maar in elk geval zijn er talloze ongodsdienstige buitenkerkelijken. Sommigen daarvan moeten om allerlei redenen niets van het humanisme hebben. Ze wijzen het principieel af. Maar zeer, zeer velen, herkennen in het humanisme, wat ze altijd onbewust hebben gevoeld. En ook al houden ze zich om allerlei bijkomstige en al duizendmaal weerlegde redenen afzijdig, ze zouden zich helemaal niet gelukkig voelen als de humanisten er opeens niet meer waren als georganiseerde groep. Dan zouden ze bemerken wat dit humanisme in het Nederlandse leven is gaan betekenen. Maar nu vormen ze de achtergrond van onze activiteit en het klankbord van ons woord. In zekere zin bepalen zij wat het humanisme feitelijk waard is. Het is voor alles het besef van verbondenheid met deze mens, die het moderne humanisme gemaakt heeft tot wat het nu is en in de toekomst worden zal. Begrijpen kan men het alleen als men beseft dat het een antwoord poogt te geven op de uitdaging van de moderne wereld. Die uitdaging is gelegen in de dreiging van de massalizing van de samenleving. De oude gemeenschapsgroepen zijn vrijwel ontbonden, de oude tradities zijn voor een groot deel teniet gegaan. Wel zijn er in de politieke, de economische en de culturele sfeer nieuwe verbanden en tradities ontstaan, maar zelden of nooit raken ze de hele mens in al zijn belangen en verlangens. En bovendien staan tallozen ook buiten deze nieuwe gemeenschappen. Ze zijn losgerukt uit alles wat een mens binding en houvast verlenen kan, als nummers staan zij, aan hun lot overgelaten, naast en door elkaar, overgelaten aan verstrooiing en verleiding, meegesleept in sleur en sensatie, ontkerkend en ontmenselijkt, leeg en onbevredigd.

PRACTISCH HUMANISME.

Naast hen vooral willen wij humanisten gaan staan, niet allereerst om ze te vertellen wat ze allang weten, n.l. wat een mens eigenlijk aan zichzelf verplicht is. Maar om te trachten opnieuw de krachten te activeren die hem in staat stellen weer in de volle zin mens te zijn. Door hem als het kan het besef te geven dat hij niet alleen staat, maar opgenomen is in een mens- en wereldomvattend ver-

band waarvan wij de vertegenwoordigers willen zijn. Want wij moeten wel beseffen dat humanisme geen zaak is van theorie of beginselverklaring. Die beide zijn onmisbaar als het er om gaat onder woorden te brengen wat we bedoelen. Maar humanisme is tenslotte niet wat men zegt maar wat men is; wat men vertegenwoordigt. Het is een wereld- en mensenomvattende drijfkracht die in ons werkt en onze geesteshouding en levensvisie bepaalt, ook als we het maar heel gebrekkig onder woorden kunnen brengen. Dit bewust te ervaren betekent niet een beter mens zijn, maar het betekent met al onze fouten en tekortkomingen een vollediger mens zijn, die de kern van zijn menselijkheid laat uitstralen in al zijn doen en denken, hoe gebrekkig dat op zichzelf ook al zijn mag. Daarmee en daardoor willen we een beroep doen op de krachten der menselijkheid in ieder mens. Dat is geen kwestie van slap gedoe en vaag gepraat, maar van een radicaal beroep op ieders menselijkheid in alle levensverhoudingen, in gezin, werk en maatschappij, in politiek en cultuur. Een fundamentele poging om te ontkomen aan automatische sleur en gedachteloze vervlakking. Daartoe roept het humanistische woord op, maar daarvoor willen wij humanisten ook de concrete voorwaarden scheppen. Niet alleen in persoonlijk, cultureel en maatschappelijk opzicht — door wat wij trachten mee te brengen in onze werkzaamheid op die gebieden — maar ook en vooral in de sfeer der menselijke verbondenheid. Dat streven is belichaamd in het practisch humanisme: in de geestelijke arbeid en het maatschappelijke werk. Honderden humanistische maatschappelijke werkers en raadsliden, beroepskrachten en vrijwilligers, zijn op die wijze werkzaam bij plaatselijke geestelijke arbeid en ziekenbezoek, bureaux voor levens- en gezinsmoeilijkheden en soldatenclubs, bij opvoeding van wezen en in militaire tehuizen, bij kinderbescherming, reclassering, gezinsverzorging en bejaardenzorg. Te veel om allemaal op te noemen. Wat dit betekent kan alleen maar beseft worden door wie er begrip van heeft, hoe onzegbaar verlaten en ontreederd de moderne mens zich voelen kan. En wat het dan zeggen wil iemand naast zich te vinden die niets anders beoogt dan hem te helpen door zichzelf te helpen. Dit is concrete praktische arbeid, die ook afgezien van alle principiële bezinning en burgerlijke erkenning, rechtvaardigt dat wij humanisten ons aangesloten hebben om te trachten buitenkerkelijk Nederland een eigen gezicht te verlenen. Wij mogen ons niet verhelen dat dit voor het christelijke volksdeel een tragisch gebeuren is. Want wel was er sinds lang een onafwendbaar toenemende onkerkelijkheid, maar deze afval van de kerken had toch altijd het karakter der voorlopigheid. Men was afgedwaald van het kerkelijk erf en het godsdienstig karakter van ons nationale leven werd daardoor nauwelijks aangetast. De christen was dan ook steeds geneigd deze afvalligen te zien als een te veronachtzamen grootheid, zowel naar aantal als naar kwaliteit. Maar op een moment laat zich het aantal niet meer voorbijzien en de vormgeving van het bewuste humanisme maakt het voortaan onmogelijk het te negeren. Dat is de tragiek van het christendom in deze tijd, dat immers een boodschap van eeuwigheid voor allen meent te brengen. Wij huma-

nisten moeten daar oog voor hebben en het kan ons aansporen tot geduld en begrip. Maar het kan ons niet doen afzien van de aanvaarding van onze verantwoordelijkheid voor ons eigen erfdeel en voor de medemens die op ons is aangewezen.

EEN POGEN, DAT SLAGEN MOET !

Dat is het wat ons drijft en verbindt: deze ernstige poging om de wereld waarin wij leven voor mensen iets meer bewoonbaar te maken door de fakkel der menselijkheid daarin brandende te houden. Of dat pogen resultaat zal hebben? Wie kan het zeggen? Wij weten slechts dat het het enige is wat we doen kunnen, als we onze menselijkheid niet willen verloochenen. Daarbij kan niemand gemist worden. Want laat men niet denken: die humanisten klaren het wel alleen. Daarvoor is ieders medewerking en toewijding en geld nodig, wil dat handjevol humanisten niet bezwijken onder de taak die zij zich gesteld hebben. 'Waarom? Niet omdat ze bijzondere mensen zijn, maar omdat ze menen begrepen te hebben waar het op aankomt in deze tijd van ontwaarding van het menselijke. Wij humanisten zijn de bouwers van de tempel niet, wij zijn alleen de sjouwers van de stenen. Nuchtere arbeiders, die proberen hun vak als mens zo goed mogelijk te doen. Dat is alles.

EVEN OPBELLEN.

Als Uw ene oor suist, denkt er iemand aan U. Deze kinderlijke gedachte heeft altijd iets prettigs. Ik heb tenminste nooit gehoord dat het onaangenaam werd gevonden; zo iets als: jakkes, wie zou er nu aan mij denken. Laat ie wegblijven. Wat heeft ie met me nodig. Ik wil met rust gelaten worden. Nee zo is het niet. Ons oor suist: iemand denkt aan mij. Wie zou het zijn? Gauw proberen we aan iemand te denken, die we graag mogen. Misschien is 't wel iemand heel ver weg. Dat suizen mag, wat ons betreft, nog wel even duren. Het is plezierig, zo onverwacht en zonder dat iemand anders 't merkt, contact te hebben. Het is een binnenpretje. Ons humeur vaart er wel bij. Telefoondraden kunnen soms ook in de telefoonpaal zo'n suizend geluid maken. Als kind kon je dan je oor ertegen leggen. Je fantaseerde dat er een telefoongesprek langs de draad ging. Twee mensen hadden contact met elkaar en je hoorde het suizend langs gaan. Je voelde iets als verbazing over dat mysterieuze verschijnsel. Dat ongrijpbare, onzichtbare contact, dat toch helemaal echt was.

Het suizende oor, de zoemende telefoonpaal, zij spreken van verbindingen tussen enkelingen. Natuurlijk is de telefoon een zakelijke aangelegenheid. Maar hij is in onze tijd ook een mogelijkheid om eens even met elkaar in contact te komen. Soms hoor je de klacht uiten, dat mensen om het onbenulligste wisewasje opbellen. Ik meen dat zo'n telefoontje een heel andere bedoeling kan hebben dan die waardeloze aanleiding. Al die vluchtige gesprekjes, die oppervlakkige zinnnetjes, die woorden zonder betekenis — ze zijn de wegen waarlangs een mens, die behoefte heeft aan contact, verbinding probeert te maken met een ander mens. Dat verlangen naar persoonlijk contact is in onze massa-tijd soms heel groot. Maar tegelijkertijd zijn veel mensen schuw om zich al te zeer bloot te geven. Ze zoeken contact en zijn bang voor al te veel contact. Welnu, wat is er mooier uitvinding dan de telefoon: contact, dichtbij en toch op afstand. Een stem vlakbij in je oor, maar je ziet niemand en niemand ziet jou. Je kunt de ander dwingen te komen — want het telefoonbelletje is dwingend! — maar je laat hem los, wanneer je dat zelf wilt. Door op te bellen kunnen we ons eens even laten gelden. En tegelijkertijd willen we zo graag even contact. Dus: even opbellen!

ALLÉÉN MAAR DE HEL ? : . .

Met nadruk wordt tegenwoordig door sommige denkers en schrijvers de mening verkondigd dat er tussen mensen geen werkelijk contact mogelijk is. Wij, mensen zeggen zij, zijn als losse deeltjes, elk op zichzelf, gesloten voor de ander, hoeveel trainen, telefoondraden en postboden er op de wereld ook mogen bestaan. Ja, die schrijvers gaan, juist in onze tijd, nog verder. Zij beweren dat wij elkaar alleen maar afstoten en dat wij in ons hart dodelijke afkeer, haat, weerzin tegen elkaar koesteren. „De ene mens ziet in de ogen van de andere alleen maar de hel”, zo zegt één van deze

schrijvers. Alle gepraat over menselijk contact is maar bedrog, zeggen zij. Wie gelooft nu nog in het bestaan van werkelijke verstandhouding tussen mensen! Laten we daarover niet meer spreken en schrijven. Dan blijven we tenminste oprecht, zo zeggen die denkers en boekenmakers.

Maar intussen doen zij de werkelijkheid geweld aan; zij zijn schrijvers, die verblind werden door de afschuwelijke gebeurtenissen in de wereld van de laatste twintig jaar: de terreur van de dictatuur, de concentratiekampen, de gaskamer, de atoombom op Hiroshima. Zulke feiten laten niet meer toe, dat wij nog geloven in de illusie van menselijkheid, roepen zij uit. De ene mens is voor de ander: pijniging, marteling, koude wreedheid, gevoelloos wezen, zonder enige echte mogelijkheid elkaar te begrijpen, elkaar te helpen. Die verschrikkelijke feiten van oorlog en terreur hebben de ware aard van de mens ontmaskerd. En nu weten we tenminste wie we zijn, zonder smoesjes.

Vele mensen denken en spreken over deze dingen als die schrijvers. Zij zijn eenzijdig. De gevoelloosheid, wreedheid en haat hebben zich in de afgelopen jaren zo opvallend getoond, dat veel mensen alleen nog maar dat beeld voor ogen hebben als zij zich afvragen hoe het met de mens is gesteld. Natuurlijk is dat een eenzijdig beeld. Vergeten wordt dat het leven der mensen op aarde ook nog zoveel anders te zien geeft dat even echt is. Laten we toch niet vergeten dat het gewone menselijke leven overal ter wereld ook nog, en even echt menselijk, vriendschap en liefde is, wederzijdse genegenheid en hulpvaardigheid, doodgewone gezelligheid, vertrouwdheid, lachen en zingen en gekheid; zorg voor elkaar, toewijding, goede raad en wederzijdse steun. Dat zijn geen verblindende feiten, geen verbijsterende gebeurtenissen, geen wereldschokkende voorvallen. Maar zijn wij dan zo op sensatie uit, dat we de gewone maar echte, wezenlijke dingen van het leven, minachten, ze niet eens meer opmerken? Nee, de hoofdzakelijk blijft toch, dat wij in elkaar de medemens zien. We bellen elkaar altijd eventjes op. We moeten 't toch van elkaar hebben. Wat moeten we van elkaar hebben? Mede-leven. Inderdaad: mede-leven.

IEDER IN HETZELFDE SCHUITJE.

We zitten in hetzelfde schuitje. Wat voor schuitje? Het schuitje dat menselijk leven heet, hier en nu, op aarde. Daarin zijn wij aan elkaar gelijk. En dat is niet de oppervlakkige gelijkheid van: rechtop lopen, hetzelfde aantal ribben en een blindedarm. Die gelijkheid maakt niet in de eerste plaats dat we contact met elkaar zoeken. We zoeken contact, omdat we in diepere zin aan elkaar gelijk zijn. We zijn niet tevreden met alleen maar te leven, te bestaan. We willen van het leven iets maken, iets, wat we voor het gemak maar een menswaardig bestaan noemen. Die twee woorden „menswaardig bestaan” bevatten heel veel en in elk geval méér en beter dan we nu zijn, elk apart en allen samen. Zo zijn wij. En dat brengt in het dagelijks leven overwinningen mee en nederlagen, welslagen en teleurstellingen, strijd en moeite en

vreugde. Ik bedoel nadrukkelijk: het gewone dagelijkse leven: thuis, op ons werk; met onze vrouw, met onze man, onze kinderen; met onze plannen, ons werk, in een vereniging op een verantwoordelijke plaats. Daarin staat niemand alleen, al denken we zo dikwijls van wél. Anderen overkomt net zo goed, of net zo slecht, wat ons ten deel valt. Wij zijn meestal minder uitzondering dan we ons voelen. Al deze echt menselijke ervaringen van het dagelijkse leven hebben we met elkaar gemeen. Juist omdat het ervaringen zijn, die dezelfde oorzaak hebben, nl. dat we niet domweg, mechanisch willen voortleven, maar het leven opvatten als iets, waarvan wat te maken valt. Dat is ons menselijk lot. Dat verbindt ons met elkaar. En daarom mogen we ook verwachten, dat we elkaar verstaan, dat er verstandhouding is.

Ik zal nooit iemand opbellen, als ik van te voren weet, dat hij mij niet kan verstaan. Ik verwacht van de andere kant van de lijn een mede-mens, iemand, die anders is dan ik en die toch in veel dingen op mij lijkt. Als de kans op verstandhouding helemaal uitgesloten is, bel ik niet op. Maar laat ik het nu niet langer over de telefoon hebben. Ik gebruikte het opbellen immers als een symbool van het menselijk contact. Maar zelfs waar we door verschil van taal gescheiden zijn kunnen we elkaar als mensen toch nog heel goed begrijpen, juist omdat we zoveel gemeenschappelijks hebben en allemaal verlangen naar een echt menselijk, en menswaardig bestaan op aarde. De filmpjes van de Verenigde Naties spreken een wereldtaal. U zult zeggen, dat doet de film vanzelf. Zo eenvoudig is het toch niet. In het begin b.v. waren er films, waarop conferenties te zien waren. Er verscheen dus op het witte doek een mooie grote, liefst ronde tafel, stoelen eromheen, gereed voor de vergadering. Bij het zien daarvan vroegen de Oosterlingen zich af: wanneer gaan ze nu eten? Ze waren eraan gewend, dat de Westerlingen op die manier, met tafel en stoelen, hun maaltijd voorbereidden. Dús dachten ze: waar blijft het eten? Zulke vergissingen begaan de UNO-filmpjes niet meer. Ze spreken de taal van alle mensen. Alle mensen b.v. verfoeien de oorlog. Maar ze maken ruzie om een kleinigheid.

ONS MENSELIJK TEKORT.

Een UNO-filmpje brengt dat in beeld. Er verschijnen twee huisjes op 't doek; daarvoor, in twee tuinstoelen, zitten twee mannetjes, heel rustig. Ze steken een sigaretje op en de een geeft de ander vuur. Plotseling groeit er een bloempje tussen beide stoelen. Ze wijzen elkaar: hoe aardig. Ze ruiken er eens aan. Hij groeit in mijn tuintje, wijst de een. Ik geloof, in 't mijne, wijst de ander. Dan begint 't: lijnen trekken, terrein afbakenen, hekken hier, nee, hekken daar; boosheid, kwaadheid, haat, vuisten, vechten. Tenslotte door 't dulle heen: de één tilt 't huis van z'n vijand op; er blijken vrouw en kinderen onder te zitten. Die worden woest weggeslingerd en verdwijnen in de ruimte. De ander doet met huis, vrouw en kinderen van zijn vijand precies 't zelfde. Dan zijn ze niet meer te houden. Ze vallen woester nog, op elkaar aan en liggen dan beiden dood. Twee doorkisten, twee grafkuilen; de

hebben schikken zich er omheen. En op elk graf komt één zelfde bloempje op en bloeit. Die taal verstaat ieder ter wereld. Het is de taal van het menselijk tekort maar ook van het menselijk verlangen om aan dat tekort zoveel inogelijk een eind te maken. Het is de taal van de hoop, die niet bedriegt. Want hij verdoezelt het kwaad allermint en vertelt even nuchter dat het ook anders en beter kan. En daarom is het de taal van het humanisme. Want wat is het humanisme anders, dan de zekerheid, dat mens-zijn betekent: een onverwoestbaar streven van de mens, om boven zichzelf uit te komen? Wij proberen het altijd weer opnieuw. Wij hebben elkaar daarbij nodig, want het gaat met vallen en opstaan. Wij verstaan daarom elkaar maar al te goed. Even opbellen. Even contact maken, van mens tot mens. Om elkaar te zeggen, wat we in ons hart wel weten, dat er hoop is voor onze tijd in het wonder van de echte menselijkheid, waaraan wij allen deel hebben.

HET HUMANISME EN DE ARBEIDERS.

Er loopt in Engeland een merkwaardige, originele professor rond, zo iets als prof. Cusins uit Majoer Barbara van Bernard Shaw. Dat rondlopen moet U zelfs min of meer letterlijk nemen, want de man is voortdurend op stap om allerlei mensen aan te klampen en daarmee aan de praat te raken. Het is een soort opinie-onderzoek, maar dan strikt individueel. Deze professor, Ferdinand Zweig heet hij, is een Pool en dat schijnt ook duidelijk aan zijn spraak te horen te zijn. Maar in plaats dat dit een handicap voor hem is, staat het zijn contact met de mensen, die hij benadert, allermint in de weg. Integendeel: juist het feit, dat hij vreemdeling is, maakt dat zijn proef-personen hem heel wat meer toevertrouwen, dan zij een landgenoot zouden doen; zowel uit een soort beleefdheid, als uit een gevoel, dat ook de man in de treincoupé veel openhartiger maakt, dan hij tegenover zijn naaste burens zou zijn. Waarbij overigens de sympathie, waarmee onze professor zijn slachtoffers tegemoet treedt, ongetwijfeld ook een grote rol speelt.

MIDDEN IN HET VOLK.

De mensen, tot wie hij zich richt, behoren in 't algemeen tot de arbeidende klasse en vaak tot de zelfkant daarvan, tot de minst geslaagden. Hij zoekt ze op, waar hij in 't bijzonder de gewone man, de massa-mens kan vinden en waar hij hem in zijn eigen sfeer kan aanspreken, D.w.z. in de café's, de pubs — waar in Engeland per week zo'n 80 miljoen bezoekers aanlopen! Op de voetbalvelden, die een ongeveer even groot aantal bezoekers kennen, waarbij het minder om de sport dan om de football-pool gaat. Bij de honden-rennen, helemaal een gok-industrie, waarin evenveel mensen werkzaam zijn als in de hele Engelse textielnijverheid en waar één procent van het jaarlijkse inkomen wordt verspeeld. Maar hij zoekt de mensen ook op in de fabrieken, in de mijnen, op de kantoren, of op straat, waar ze maar aan het werk zijn. En zo heeft deze individuele enquêteur een schat van materiaal verzameld over de levensomstandigheden en wat bovenal interessant is, ook de levensopvattingen van een grote categorie van zijn mede-mensen. Hij heeft daarover reeds een aantal werkjes doen verschijnen, die in de kringen van maatschappij-onderzoekers en maatschappelijke werkers in Engeland sterk de aandacht hebben getrokken. Eén der laatste vruchten van zijn speurtochten is een Penguin-uitgave, getiteld *The British Worker*, met de veelzeggende ondertitel: een sociale en psychologische studie, die de problemen, moeilijkheden en inspanningen presenteert van de gewone man thuis, aan het werk en in zijn vrije uren. In dit boekje nu, dat een schat aan gegevens bevat over het leven van de moderne massa-mens, gegevens, die waarlijk niet alleen voor de Engelse, maar even goed voor de Westerse arbeider in 't algemeen gelden, trof mij een opmerking, die uitnemend geschikt leek ter introductie van het onderwerp van dit artikel. Zij was afkomstig van een

doodgewone straatveger, maar prof. Zweig beweert, en waarschijnlijk terecht, dat hij van de meest doodgewone lieden, vooral van de zwaarst door het leven getroffen en veelal de waardevolste en diepzinnigste antwoorden kreeg.

Deze straatveger nu, een socialist, vertelde aan Zweig, dat wat we thans nodig hebben niet zozeer socialisme was, als wel humanisme; dat het een groter zegen zou zijn, elke arbeider als een menselijk wezen te behandelen en meer sociale werkers in te schakelen, dan enkel te nationaliseren. „Al ben ik socialist,” zei hij, „toch ben ik van mening, dat wat we thans nodig hebben is, de industrie te humaniseren en niet haar bureaucratischer te maken.”

OUDE WIJN IN NIEUWE ZAKKEN ?

Men moet natuurlijk de betekenis van zo'n uitspraak niet overschatten. Maar de werkwijze van de professor en het feit, dat hij een aantal soortgelijke uitspraken vermeldt, garanderen, dat er meer in zit, dan een willekeurige, misschien ergens in een krant of boek opgestoken opmerking of uitval. In elk geval leek het mij de moeite waard, er uit te halen wat er in zit, en met name eens te bezien, wat begrippen als socialisme en humanisme voor een hedendaags arbeider betekenen of kunnen betekenen, vooral wat hun onderlinge verhouding aangaat. Dan meen ik allereerst, dat er heel wat arbeiders zullen zijn, vooral modern georganiseerde arbeiders, voor wie socialisme en humanisme niet zo ver uit elkaar liggen. Voor wie het een in het ander overgaat en die b.v. menen, dat wat de humanisten willen, vooral die uit de eigen kring, toch eigenlijk niet zo heel veel anders is, dan wat de socialisten altijd gewild hebben. Zo'n beetje de kwestie dus van „oude wijn in nieuwe zakken”, een nieuw etiket, wat deftiger, wat minder „proletarisch” misschien. Maar het komt toch eigenlijk op hetzelfde neer. En dan zouden ze nog tot op zekere hoogte gelijk hebben ook. Tot op zekere hoogte. In zoverre namelijk, als er in het socialisme altijd veel humanisme aanwezig is geweest. Zowel in de theorie, als in de praktijk. En nu zou het verleidelijk zijn, allerlei humanistische elementen in dat socialisme aan te tonen. Hoe er b.v. bij Marx, met zijn veel gesmaad, maar nog vaker misverstaan „historisch materialisme”, een uitgesproken humanisme te constateren valt, hoe zijn toorn tegen de kapitalistische maatschappij zich bovenal richt tegen de ontmenselijkende werking daarvan en hoe de arbeidersklasse volgens Marx in haar emancipatie-strijd niet alleen zichzelf, maar heel het mensdom bevrijdt en daardoor ware menselijkheid mogelijk maakt. Is het verwonderlijk, dat in dit verband een Fransman een boek schrijft over het „handelende, actieve humanisme” het „humanisme agissant” van Karl Marx? Hoeveel humanisme zou men verder kunnen aantreffen bij de grote Franse voorganger Jean Jaurès. En is het niet merkwaardig, wat De Wolff in zijn boek over het Nederlandse socialisme van Domela Nieuwenhuis vertelt: hoe deze, toen hij in 1879 uit de kerk trad in zijn afscheidsbrief aan de kerkeraad met geen woord melding maakte van zijn socialisme, maar enkel sprak van zijn humanisme, dat hij met de kerk van toen onverenigbaar

achte? Dankbaarder nog is het wellicht, het gehalte aan humanisme aan te wijzen, dat er in de practijk van het socialisme, in de strijd en in de verworvenheden der arbeidersbeweging aanwezig is. Terecht heeft men b.v. de Achturedag een revolutie genoemd, waardoor de mens in de arbeider bevrijd werd en de arbeiderswereld de vrijheid verwierf haar volledige emancipatie te veroveren. Hetzelfde geldt voor al die sociale maatregelen en regelingen, die de arbeider hebben verlost van de loonslavernij, maar waarvoor hij zelf zich met heel zijn persoon telkens weer heeft moeten aangorden. Welk een stuk mensenrecht zit er niet in die verklaring, aan het eind van de Eerste Wereldoorlog, dat voortaan „de arbeid geen koopwaar” meer zou mogen zijn. Zij werd het uitgangspunt voor een internationaal georganiseerde, onafgebroken activiteit voor menswaardiger arbeids- en levensverhoudingen over de hele wereld, het werk van de nog altijd te weinig bekende Internationale Arbeids-Organisatie te Genève. En thans, nu in tal van landen sociale zekerheid, full employment, de sociale welvaartstaat aan de orde van de dag zijn, ligt hierin opnieuw een stuk menselijke waardigheid opgesloten, dat men tevens een voorbeeld van praktisch humanisme zou kunnen noemen.

Daar nu moeten we oppassen. Want heel deze sociale vooruitgang is niet uitsluitend de vrucht van een arbeidersbeweging geweest, die erop uit was, de levensvoorwaarden der arbeiders in het hier en nu menselijker te maken, menswaardiger te maken. Daartoe droegen ook andere bewegingen en krachten, door andere motieven gedreven, het hunne bij. Motieven, zoals de christelijke naastenliefde, die in de practijk wel parallel werken aan een wereldlijke arbeidersbeweging, maar toch uit andere bronnen geïnspireerd zijn. Zoals er ook in het moderne socialisme zelf nog wel andere stromingen werkzaam waren, dan die, welke men de typisch-humanistische zou kunnen noemen. Men behoeft er slechts de historie van het Engelse socialisme op na te gaan, hoeveel sterker hierin veelal de Bijbel de bron van inspiratie was dan alle wetenschappelijke socialistische theorieën bij elkaar. Anderzijds waren er in het moderne socialisme en in de arbeidersbeweging ook strekkingen, die allerm minst humanistisch gericht waren. Wanneer er de proletarische klassenstrijd tot een mythe wordt en de revolutie een mystieke wedergeboorte van de wereld, geraken we in de sfeer van een pseudo-religie, waarin niet alleen spoedig voor de traditionele religie, maar ook voor elk humanisme, ja voor iedere menselijkheid geen plaats meer is. Wanneer de arbeiders worden opgeroepen zich te offeren, „als mest op de velden van de toekomst”, dan mag men tot op zekere hoogte respect hebben voor de offerbereidheid in dienst van een ideaal, maar dan mag men nimmer de ogen sluiten voor de gevaren, welke hierin voor de humaniteit in alle opzichten zijn opgesloten. Het is de practijk van de moderne dictaturen, die ons leert, hoe een verabsoluteerd maatschappelijk of politiek ideaal, alle bedoelingen ten spijt, als voor dat doel de mens tot middel wordt, tot dieptepunten van onmenselijkheid kan leiden. Het zijn deze ervaringen, die ook de moderne arbeidersbeweging zich van haar grenzen als sociale en politieke beweging bewust hebben gemaakt.

GEEN HOBBY VAN INTELLECTUELEN.

Wanneer de situatie zo is, wanneer de moderne arbeidersbeweging zich van haar grenzen bewust is, wanneer zij beseft, dat het socialisme als sociale en politieke beweging en als idee niet het antwoord bevat op alle levensvragen en alle noden van de hedendaagse arbeider, dan liggen hier mogelijkheden en kansen en ook verantwoordelijkheden, voor de grote stromingen en bewegingen van levensbeschouwelijke aard. Met name ook voor het Moderne Humanisme. Dan zal het vooral van twee dingen afhangen, of dit Moderne Humanisme hier een taak vindt en vervullen kan. Dr. van Praag, de voorzitter van het Humanistisch Verbond heeft bij de opening van het Amsterdamse Humanistencongres gezegd: „De tijden zijn voorbij, dat het humanisme een hobby voor een geestelijke élite was”. Inderdaad, het humanisme zal de weg moeten vinden niet alleen tot de enkeling in zijn individuele verlangens en noden, maar ook tot de massa's. Zonder tot massabeweging te willen worden, zal het toch op de vragen van de massa-mens antwoord moeten geven. Dat zelfde Humanistencongres bewees, ondanks het vaak hoog-intellectuele karakter van zijn discussies, dat het die vragen kende en dat het om antwoorden niet verlegen behoefde te zijn. In een rede van een Amerikaans inleider, dr. Nathanson, die ik mocht bijwonen, viel het mij op, hoe sterk dit moderne humanisme sociaal georiënteerd was. Wanneer deze dr. Nathanson als één der diepste inspiraties voor de mens, die zich in catastrofale omstandigheden bevindt, het gevoel van verbondenheid met zijn medemens beschouwt, het feit, dat anderen van hem afhangen en op hem rekenen, wijst hij daarmee een bron aan, die ook de arbeider niet onbekend is. Dit solidarietsbesef, maar dan tot alle mensen uitgebreid, was vanouds een krachtbron voor de arbeider in zijn strijd om meer menselijkheid. Anderzijds hangt het van de rijpheid van de moderne arbeider af, of hij deze vragen gevoelt en een antwoord zoekt. Hiervoor vormt de uitspraak van die Engelse straatveger, die op dit moment humanisme belangrijker vindt dan socialisme, dit laatste dan gezien als systeem van maatschappelijke organisatie, een hoopgevend getuigenis. Zoals er trouwens tientallen uit die merkwaardige enquêtes van prof. Zweig zouden kunnen worden aangehaald. Wie ook maar iets weet van de hedendaagse technische en industriële problematiek, weet, dat het, juist ook op dit maatschappelijke gebied, om vragen gaat niet enkel van organisatorische aard, maar bovenal van persoonlijke en menselijke aard. Een humanisme, dat ernstig poogt antwoord te geven op de vragen van de hedendaagse massa-mens: een humanisme, dat rekening houdt met de sfeer waarin dit mens, met name de moderne, veelal onkerkelijke arbeider, is opgegroeid, zal zijn weg tot die arbeider weten te vinden. Dan zal het uitgroeien van een „hobby” voor een geestelijke élite tot het geestelijk tehuis van dat deel der arbeidersklasse, dat aan dakloosheid schijnt overgeleverd, omdat het aan de oude woningen is ontgroeid.

OPEN VENSTERS.

Een grote stad bij avond toont een aantrekkelijk schouwspel. Vooral wanneer ge zo'n stad in een trein gezeten binnenrijdt leveren de lichten en lichtjes na de rit door het donkere land een altijd weer boeiend beeld op. De door hun veelheid vaak verwarrende indrukken van overdag hebben plaats gemaakt voor een rustiger aanblik, die gelegenheid laat de aandacht op onderdelen te richten. De, met hun achterzijde naar de spoorbaan gekeerde woningblokken hebben hun balconnetjes, waslijnen en antennebossen in het alles vergevend duister gehuld. Tegen de avondhemel rijzen zij als strakke silhouetten op, waarin de verlichte ramen een vermoeden geven van het menselijk leven, dat zich daarachter afspeelt. Meestal tonen deze vensters niet meer dan de lichtvlek, die ook zorgvuldig gesloten gordijnen nog doorlaten, maar soms straalt uit een open venster onbelemmerd licht naar buiten.

En de uit zijn coupé-raam turende reiziger buigt zich voorover en kijkt. Hij is zich wel vaag bewust, dat hij met zijn nieuwsgierigheid weinig eer kan inleggen, maar wat is in het duister fascinerender dan een open venster, waaruit licht valt? Hij kijkt dus, al is het dan met een schuldig gevoel misschien en wat ziet hij? Niets bijzonders; om een tafel enkele naar elkaar toegebogen hoofden; even verder: een vrouw, die tafel dekt; weer verder: het naar een pratende man opgeheven gezichtje van een kind.

En de reiziger grijpt naar zijn horloge en denkt: „Het wordt tijd, dat ik ook weer eens thuis kom.”

Zo gaat het velen. De blik in andermans huiskamer doet naar de eigen huiselijkheid verlangen.

Want de eigen huiskamer is niet zo maar een kamer, gelijk aan vele andere, al zijn in de moderne woningblokken de woonvertrekken in vorm en afmetingen veelal nauwkeurig aan elkaar gelijk. Nee, het is de eigen huiskamer, waarin ieder ding zijn eigen vertrouwde betekenis heeft, ook die gemakkelijke stoel die allesbehalve gemakkelijk zit en ook dat niet zo bijster fraaie bloementafeltje dat hardnekkig en voortdurend in de weg staat.

Maar méér dan de dingen, zijn het de mensen in de eigen omgeving, met wie ge U verbonden voelt. Goed, zij zijn niet zonder critiek op elkaar, vader vindt zijn zoon bar eigenwijs zo af en toe, terwijl zoonlief meent, dat vader niets maar dan ook niets van hem begrijpt en in de doorsnee-familie mag dat nog waar zijn ook, maar juist deze lichte tegenstellingen en wrijvingen kunnen in een goed gezin het gevoel van onderlinge verbondenheid slechts versterken.

EEN BRANDPUNT VAN CONFLICTEN.

In een goed gezin. Ik weet het, in lang niet alle gevallen is het gezin het veilig rustpunt, dat het behoort te zijn. Het is maar al te vaak een brandpunt van conflicten, waar het samenzijn als een hinder wordt ondervonden, om nog maar niet te spreken van de gezinnen, die niet meer zijn dan een aantal personen, die nu een-

maal in een zelfde huis wonen en die overigens elkaar volkomen vreemd en onverschillig zijn. En ieder, die wel eens rapporten van maatschappelijke werksters heeft moeten lezen, weet hoe gruwelijk de gezinsverhoudingen soms kunnen zijn en dat heus niet alleen in de onderste lagen van de maatschappij. Hier vinden de bureaux voor gezinsmoeilijkheden hun bitter bestaansrecht, hier ook groeit de z.g. massa-jeugd op, die op straat zoekt, wat ze thuis niet vindt.

Hoe verontrustend het aantal ontwrichte en uit-het-lood-geslagen gezinnen ook mag zijn, welk een brandend maatschappelijk probleem ook hier liggen mag, met dit alles wordt de waarde van het goede gezin niet minder. Het gezin, waar men respect heeft voor elkaar zonder elkaar met complimenten te achtervolgen. Waar men elkaar niet duldt, maar waardeert, ondanks verschillen in karakter en aanleg. Waar men een samenleving vormt, die ieder lid zijn kans geeft zich naar eigen aard te ontplooiën, waar van ieder lid ook verwacht wordt, dat hij rekening houdt met de ander. In zo'n gezin kunnen de kinderen zich geborgen voelen, kunnen zij iets beleven van verdraagzaamheid, verantwoordelijkheid en vrijheid, ook wanneer deze grote woorden niet worden gebruikt.

Wij spreken tegenwoordig — en terecht — veel van de noodzaak van geestelijke weerbaarheid tegenover de ontbindende krachten, die mens en samenleving bedreigen. Op tal van plaatsen wordt deze geestelijke weerbaarheid gevoed, in school en jeugdbeweging, in kerk en verbond, in studeer- en in huiskamer en in de huiskamer niet het minst. Tal van gezinnen immers, ook die ternauwernood weten van deze geestelijke worsteling, leven — hoe schamel verder toegerust soms — in eenvoudig, maar onwrikbaar geloof in de menselijke waardigheid, dat hen „nee” doet zeggen tegen de geest van het-zal-mij-een-zorg-zijn.

Hoe wankel zou trouwens het geestelijk leven staan, wanneer het niet in het alledaagse eveneens zijn steunpunten had.

Natuurlijk, geestelijk leven zonder toppen zou vlak en oppervlakkig worden. Maar de toppen moeten niet zozeer in nevelen zijn gehuld, dat zij niet meer van de dalen uit zijn te zien. En in de dalen staan de meeste huiskamers. In de beslotenheid van de huiskamer, of hij groot is of klein, ligt één van de krachtigste bronnen van gezond geestelijk leven, wanneer althans deze beslotenheid niet in volkomen afsluiting ontaardt.

Het is immers zo verleidelijk, wanneer de onderlinge genegenheid sterk is, zich van de koude buitenwereld te isoleren. Men heeft dan aan zichzelf genoeg, sluit de luiken en voelt zich knus en veilig. Vooral, wanneer de buitenwereld eens kwetste, al was het maar de eigenwaan, dan kan het een schijnbare voldoening geven alle invloed van buiten te weren en zich in afzondering terug te trekken. In die afzondering worden de eigen kwaliteiten niet meer aan andere dan de eigen eisen getoetst en schijnen zij onaantastbaar. Het jonge kind, voor wie de huiskamer de wereld is, vindt zijn ouders de knapste en kranigste lieden ter wereld. Dat het jonge kind zo denkt is niet verontrustend, het wordt benauwend als de ouders het met hem eens zijn. Het zich als een slak in

eigen huisje terugtrekken kan het geloof in eigen voortreffelijkheid versterken, maar het is een ijdel geloof. Het lijkt gemakkelijk en gerieflijk: de nood van anderen bestaat niet meer, de toewijding voor andere belangen dan de eigen vraagt geen zorg en offer meer, geen vragen, geen problemen, het leven lijkt behaaglijker dan ooit. Het zij nogmaals uitdrukkelijk gezegd: de beslotenheid van en de geborgenheid in eigen gezin zijn van onschatbare en onvervangbare waarde. Worden zij echter doel in zichzelf, dan leiden zij tot geestelijke armoede.

ACHTER VEILIGE GORDIJNTJES.

Het goede gezin houdt de blik op de buitenwereld gericht. Niet de verscholen blik in het spionnetje vanachter de veilige gordijntjes die enkel dient om vast te stellen hoe verdorven die buitenwereld wel is in tegenstelling met de eigen voorbeeldigheid. Het goede gezin zet de vensters ruim open op zijn tijd en weet, dat het andere niet beslist het minder-waardige behoeft te zijn. Het is zich bewust, dat het eigene deel van een groter geheel uitmaakt, waaraan het zich niet kan en wil onttrekken.

Het goede gezin is besloten en open beide.

Zo staat het met ieder goed van wezenlijke waarde, dat immers niet zorgvuldig voor de aanraking met het andere bewaard behoeft te worden en dat zijn waarde eerst in en door de buitenwereld bewijst.

Zo ook is de humanistische levensovertuiging, die niet anders dan een open levensovertuiging kan zijn.

Open in die zin, dat zij de ontmoeting met andere overtuigingen en inzichten niet uit de weg gaat.

Open voor het ondoorgrondelijke in mens en wereld.

Open ook, doordat zij zich niet afsluit voor nieuwe denkbeelden en inzichten, maar voortdurend de eigen denkbeelden toetst aan de ontwikkeling van al het menselijk weten en kunnen.

De humanist heeft noch neiging, noch behoefte zich in eigen kringetje op te sluiten, hoeveel waarde hij ook hecht aan gezond gemeenschapsleven en met hoeveel toewijding hij ook werkt aan de opbouw tot echte gemeenschappen van de plaatselijke Verbondsafdelingen, Gemeenschappen, die verbondenheid en gezelligheid kennen zonder tot knusse onderonsjes te vervallen met de blinden voor de ramen en doodsbenauwd voor ieder tochtje. Een waarachtige levensovertuiging moet strijd en worsteling kunnen verdragen, meer nog zij zal er sterker en rijper uit te voorschijn treden.

Een vuur, dat van de lucht wordt afgesloten, verstikt. Een levensovertuiging, die zorgvuldig voor vreemde invloeden wordt bewaard, schrompelt ineen tot een sleur van regels en voorschriften, die noch leven, noch beleefd worden. En een levensbeschouwing, die uiterst voorzichtig voor alle kwade kansen wordt behoed, is misschien een interessant onderwerp voor discussie en gesprek, maar kan voor anderen dan de gesprekspartners niet van wezenlijke betekenis zijn.

EEN OPEN OOG VOOR GEESTELIJKE NOOD.

Daarom wil het humanisme nog in andere zin van isolement niet weten. Het staat open voor de inzichten van anderen, het heeft ook open oog voor de nood en misère, waarin de ander verkeren kan. Van zijn oprichting af leeft in het Humanistisch Verbond de wil om hulp en bijstand te verlenen, daar waar men er van gediend is.

Dat heeft geleid tot velerlei vormen van geestelijke arbeid, soms van bescheiden afmetingen nog, soms reeds uitgegroeid tot omvangrijke geestelijke verzorgingsarbeid.

En hoe kan het ook anders: juist het humanisme, dat de eerbiediging van de mens centraal stelt, kan niet de ogen sluiten voor de geestelijke nood, die zo velen in eenzaamheid hebben te overwinnen en die een dodelijke bedreiging vormt van hun menselijke waardigheid.

Deze arbeid hielp velen zichzelf weer te helpen en weer doel en richting in het leven te vinden. Dat moet allen, die nog twijfelen mochten aan de waarde van het humanisme voor het persoonlijk leven, toch wel iets te zeggen hebben. Trouwens, wie om zich heen kijkt, kan ontdekken, dat tallozen leven uit beginselen en overtuigingen, die niet anders dan humanistisch kunnen worden genoemd. Het mag zijn, dat zij zich hun diepste beweegredenen amper bewust zijn, het kan wezen, dat zij terugschrikken — en waarom eigenlijk? — voor het geven van een naam aan wat hen beweegt en drijft, maar dat doet niet af aan het wezen van hun diepste levenskenmerk.

Het humanisme is geen eigendom van enkele bevoorrechten, het leeft in de hoofden en harten van duizenden.

Maar hoe kan het tot volle ontplooiing komen, anders dan in een daartoe geëigend verbond van mensen, die in verscheidenheid en openheid voor hun diepste opvattingen willen getuigen en werken? Zo staan humanisme en Humanistisch Verbond in openheid in het Nederlandse volk en zullen zij zich alleen met open vensters verder kunnen ontwikkelen. Misschien maakt een enkele voorbijganger van deze open vensters gebruik om meer of minder verholten naar binnen te kijken.

Hij ga gerust zijn gang. Er valt niets te verbergen, eerder te hopen, dat de gloed van het humanisme aan zal trekken als het licht, dat uit open vensters straalt.

WOORDEN EN DADEN.

Kent U dat verhaal over twee boeren in oorlogstijd, dat ik onlangs hoorde? Het was zo: Tijdens de hongerwinter trokken de stedelingen zoals we nog wel weten, met alle mogelijke vervoermiddelen naar het platteland om te proberen nog wat voedsel te bemachtigen. Met fietsen op houten banden, karretjes en kindewagens trokken ze er op uit en sleepten zich moeizaam langs de wegen voort. Nu eens hadden ze geluk, dan weer werd hun tocht een eindeloze teleurstelling. Bij één boer hadden ze altijd succes. Zijn huis werd al maar voller en z'n voorraadschuur al maar leger. Z'n buurman kon dat slecht hebben. Hij deed dat niet. Het was ieders plicht, zo redeneerde hij, om ook in deze dingen maat te houden. Je kunt je eigen gezin niet opofferen aan je sympathie voor anderen, was zijn verwijt. Wees toch verstandig, niemand heeft er wat aan, als jij je voor anderen opoffert. Op die manier sprak hij z'n buurman toe.

En wat was nu het antwoord van de eerste boer?

Ik ben het eigenlijk helemaal met je eens, zei hij. Maar hoe gaat dat? Er komt zo'n afgetobde vrouw met een karretje aan je deur, en dan weet je al hoe laat het is. Dan denk je natuurlijk aan al die mensen waarmee je huis al overvol is. En je weet van te voren, dat je weer meer inteert, als je haar nu ook weer wat geeft. En bovendien weet je dat je dan niet nalaten kan te vragen of ze nog ver moet. En als ze dan ja zegt — en ze moeten altijd nog verder, dan moet je d'r weer binnen laten, en dan blijven ze nog wel slapen ook. En dan is je huis weer voller en heb je er weer een zorg bij. Maar als je nu nee zegt? Dan weet je van te voren al, dat zo'n vrouw begint te huilen. En nu is het gekke, hè, als zo'n vrouw gaat huilen, dan krijg ik ook altijd tranen in m'n ogen... en dat is toch geen gezicht voor een manspersoon! Nou, en daarom laat ik ze dan maar binnen, hè?

Vindt U dit ook zo'n mooi verhaal? Het raakt naar mijn mening de spijker op z'n kop. Want er zijn altijd een heleboel mensen met prachtige theorieën om te verklaren waarom ze niets doen. Maar het komt er op aan, dat men zonder theorie, of desnoods met een heel gebrekkige theorie, datgene doet wat men aan zijn mens-zijn verschuldigd is. Al is het maar omdat men het geen gezicht vindt voor een manspersoon om tranen in de ogen te krijgen. Niet voor een manspersoon, en niet voor een vrouwspersoon. Voor niemand. Daarmee is immers het enige werkelijk goede motief aangegeven, dat ons bewegen kan in onze verhouding tot medemensen. Want dat is het besef dat we tezamen in hetzelfde bestaan een plaats hebben en op elkaar aangewezen zijn in wel en wee. Tegenover dat onmiddellijke mede-leven zijn alle theorieën bloedeloos en abstract.

HUMANISME, GEEN ZAAK VAN THEORIE.

Ik sta hier zo bij stil, omdat ik me niet altijd aan de indruk onttrekken kan, dat het ook van toepassing is op onze levensover-

tuiging. Een levensovertuiging, ook het humanisme, is geen zaak van theorie. Er zijn er velen, ook onder de humanisten wel, die schijnen te menen, dat het humanisme een zaak is van beginselverklaringen. Maar dat lijkt me een heel groot misverstand. Natuurlijk is het de moeite waard om een beginselverklaring, als men er een maakt, zo goed mogelijk te maken. Wij humanisten doen dat ook. Maar het is een grondige misvatting te menen, dat het humanisme in een beginselverklaring te vinden is. Zo'n verklaring is nooit meer of anders dan een ernstige poging om datgene wat ons bezielt en drijft, zo goed en zo kwaad als het gaat, met woorden aan te duiden. Maar het blijft een aanduiding, een taalvorm die een teken is voor dat wat eigenlijk bedoeld wordt. En dat wat bedoeld wordt, datgene wat ons leven richting geeft, lang voordat het ons bewust geworden is, en zeker voordat we het onder woorden gebracht hebben, dát is het humanisme!

Ik geloof dat het niet overbodig is, dat nog eens uitdrukkelijk te zeggen. Laten wij humanisten er voor oppassen te menen dat ons humanisme afhangt van een bepaalde formulering. Onvruchtbare discussies over de juiste formules zijn er genoeg in ons vertheologiseerde landje. En het kan niet genoeg herhaald worden dat ons humanisme niet afhangt van wat men zegt, maar van wat men is. Het is misschien te meer nuttig daar nog eens op te wijzen, omdat wij ons in Nederland maar al te zeer tot zogenaamde beginseldiscussies laten verleiden. Natuurlijk zijn gesprekken over dat wat ons ten diepste beweegt, niet alleen zinvol, maar vaak zelfs onvermijdelijk. Alleen, dat is iets heel anders dan het gehakketak over formules, waarin zo'n gesprek al te licht ontaardt. Ook tussen de verschillende levensovertuigingen worden dergelijke polemieken bedreven of daar het heil der mensheid van af hangt.

DADEN DIE ALLE LEER TE BOVEN GAAN.

We trachten elkaar de loef af te steken met beginselen omtrent de enig ware basis van de zedelijkheid, terwijl de jeugd van Hardenberg verkommert. De jeugd van Hardenberg... en elders! We ruziën met elkaar over de enig aanvaardbare grondslag van onze staatkunde, terwijl een verscheurde wereld met ondergang bedreigd wordt. We zien het grootste gevaar in het valse geloof van onze buurman, blijkbaar vergetend dat een vloedgolf van wantrouwen en geweld ons land, onze cultuur en de gehele mensheid dreigt te overspoelen. Alsof er in de gelijkenis van de barmhartige Samaritaan niet bedoeld wordt op daden van menselijke verbondenheid, die alle leer te boven gaan. Te weinig realiseren we ons, dat een van de scherpste uitingen van kritiek, die het spraakgebruik kent, bestaat in het gezegde: Let wel op zijn woorden, maar kijk niet naar z'n daden! Waar woorden daden moeten vervangen, daar worden ze vaal en voos; en daar geldt wat Vondel zei, dat zulk een woord wel met een sierlijk graf zeer aardig wordt geleken; vol rottings binnen in, van buiten schoon bestreken. Ik zeg niet dat woorden zinloos of waardeloos zijn. Maar alleen die woorden tellen mee, waarin de daad of tenminste de bereid-

heid daartoe ten volle aanwezig is. Wie dat beseft, wordt zuinig op zijn woorden. En nu moet U mij goed begrijpen: als ik dit alles zeg, dan is het niet in de eerste plaats om anderen te becritiseren, maar dan geldt het ook en vooral voor ons zelf. Ook wij spreken graag over zuivere menselijkheid, menselijke verbondenheid, en zulke schone dingen meer. Maar het komt er op aan wat onze menselijkheid ons waard is. Dáárvan hangt de kracht van ons humanisme af. Niet van het getal, of van de strategie van onze beweging, of de doeltreffendheid van onze organisatie. Wat het humanisme werkelijk betekenen zal, wordt niet beslist door de uitkomst van onze strijd om gelijkgerechtigheid, hoe belangrijk die ook is. Veeleer is het omgekeerd: de uitkomst zal afhangen van wat het humanisme betekent; niet in cijfers, maar in geestelijke spankracht en menselijke bezieling. Of nog simpeler gezegd: van de mate waarin het U en mij en talloze anderen inspireert tot een waarachtig mens-zijn. Daarvan leeft de wereld, zoals zij er altijd van geleefd heeft.

Ik grijp een voorbeeld uit de realiteit. We zijn allemaal geschokt en onthutst over de chaos waarin we leven en de dreiging die over ons hangt. En nu zouden we niets liever willen dan daar met één slag een einde aan te maken. Maar daartoe helpen geen resoluties en geen besluiten. Daartoe kan alleen iets bijdragen de wil om metterdaad de krachten te wekken van solidariteit en verantwoordelijkheid, die de wereld behoeft om in leven te blijven. Dat betekent in het klein de concrete bekommernis om de concrete noden, materieel en geestelijk, van de concrete mensen om ons heen. En in het groot betekent het niets anders. Daarom horen humanisten vooraan te staan, als het gaat om steun aan de onontwikkelde gebieden, dat is aan miljoenen hongerende, hunkerende, lijdende mensen; vooraan ook als het gaat om de solidariteit met de vluchtelingen, eveneens miljoenen slachtoffers van wantrouwen en haat. En dat kán, daarvoor is niets anders nodig dan onze eigen wil.

EEN DAAD VAN WERELDBETEKENIS.

Wat de vluchtelingen betreft, hoef ik de feiten niet in herinnering te brengen. Men heeft ze in alle kranten kunnen lezen. Mensen, die met drie, vier gezinnen op een kamer wonen, in ruïnes van gebouwen, zonder licht, lucht, voedsel en vuur. Mensen die met honderden gebruik moeten maken van één privaat. Mensen die leven onder omstandigheden die slechts tot ziekte en kwijnen kunnen voeren. Kinderen die vegeteren in een doelloze en zinloze kampwereld, zonder uitzicht, zonder toekomst... als wij ons hun lot niet aantrekken. Maar er wordt nu een poging gedaan om deze ellende met één grote inspanning uit de wereld te helpen. De geesten zijn blijkbaar wakker geschud. De regeringen hebben zich bereid getoond iets te doen. Alles hangt er nu van af of er overall genoeg mensen zijn om een offertje, nee dat niet eens, een belangrijke bijdrage, meer kan men het niet noemen, ter beschikking te stellen. Vandaar de actie om één uur loon af te dragen ten behoeve van het vluchtelingenwerk. Hier is nu zo'n con-

creet punt, waarbij de humanisten, ik ben er zeker van, niet achter zullen willen blijven in het betonen van praktische, menselijke verbondenheid. Daarmee is maar één ding gedaan van de vele die er te doen zijn. Daarmee is de wereld niet gered. Maar daarmee is net het enige gedaan wat we op dit moment voor die redding kunnen doen. Ook hier geldt dat het niet nodig is te hopen om te beginnen, noch te slagen om vol te houden. Maar laten we dan ook vol houden! Niet alleen hier en nu. Maar steeds en overal. Want alleen dan voeren we het vaandel van het humanisme — dat betekent menselijkheid — niet ten onrechte. Omdat we alleen dan er van blijk geven, dat onze gebrekkige, ondoeltreffende woorden symbolen zijn van daden, die allermint volmaakt zijn, maar in hun onvolkomenheid toch getuigen van de wil om de menselijke waardigheid niet te verloochenen, maar te eerbiedigen.

HOEEVEL KILOMETER NOG?

Wat zou het verkeer zijn zonder de wegwijzers van de A.N.W.B.? Op alle straten en wegen zouden automobilisten en fietsers links en rechts vragen: Welke kant moet ik uit? Hoeveel kilometers nog? Wat een verwarring, wat een oponthoud, wat een opstop-pingen en vergissingen! Gelukkig zijn de A.N.W.B.-borden er! We hoeven het niet te doen met een scheefgezakt houten weg-wijzertje — U herinnert U misschien nog wel met zo'n houten handje eraan! En we zijn ook niet meer aangewezen op de goed-bedoelde, hulpvaardige mededeling: een stief kwartierke! De A.N.W.B.-borden vermelden niet al te grote afstanden. Ze wijzen van plaats tot plaats. Wat zou het voor nut hebben in Groningen op het richtingenbord te zien staan: Middelburg: 377 km? Nog maller zou zijn in Amsterdam te zien staan: Sofia: 2431 km. Nee, de wegwijzers betreffen de kleine afstanden en maken tezamen een heel netwerk over Europa. Wie van Groningen langs de weg naar Middelburg wil gaan, moet natuurlijk weten welke richting hij moet inslaan. En wie naar Sofia gaat langs de hoofdwegen van Europa moet ook z'n richting kennen.

ZINLOOS EN DOELLOOS MENSENLEVEN.

Zo is het ook in ons leven. Op de korte afstand staan er de weg-wijzers en hun cijfers. Ons werk moet in een bepaalde tijd klaar zijn. De volgende week ga ik daar of daar heen. Over een jaar zijn we ver genoeg om dit of dat te kunnen doen. We leven van kleine afstand tot kleine afstand. Maar op de grote afstand, laten we zeggen: ons hele leven, of nóg groter: het leven van de mensheid? Ons leven en de geschiedenis van de mensheid kunnen we zeker vergelijken bij een weg, die wordt afgelegd. Maar staat bij die weg ook een richtingaanwijzer met een naam erop en een afstand? Of hebben wij enige notie van de algemene richting, die wij uit moeten? Juist in onze tijd hoort men dikwijls ontkennen, dat het leven van de mensen in het algemeen en van ieder in het bijzonder een bepaalde richting uit zou willen. Elk mensenleven zou uiteraard zinloos en doelloos zijn. En wat de geschiedenis van de mensheid betreft, daar is eerst recht geen touw aan vast te knopen. Die geschiedenis zou maar al te duidelijk aantonen, dat er van richting geen sprake is. Onbestemd en willekeurig, zonder plan en lijn slingert de mensheid zich voort. Er is geen redelijke samenhang in de gebeurtenissen te ontdekken; alleen een chaos van dooreenlopende feiten en toestanden. Wat moeten wij van deze opvatting over het leven denken? Ik geloof niet, dat we kunnen spreken over het doel en de zin van het bestaan der mensheid. Het lijkt dan net, alsof dat buiten ons omgaat. En het heeft de schijn, alsof ons hiervan iets bekend is. Maar om dezelfde reden kan ik evenmin zeggen, dat het mensenleven uiteraard zinloos en doelloos is. Met die uitspraak neem ik meer op me, dan ik verantwoorden kan. Maar ik weet wel, dat wij allen, hoe verschillend ook, éénzelfde richting uit willen. Het is een richting,

die onze verre en minder verre voorouders óók uit wilden. Een richting, die àlle mensenleven eigen is, een echt menselijke richting dus. Of dat nu het doel en de zin van ons leven uitmaakt, weet ik niet. Maar voor mij — en zeker niet voor mij alleen — staat vast, dat voor ieder van ons en voor de mensheid in zijn geheel aan de levensweg een richtingaanwijzer staat, waarop geschreven is: een menswaardig bestaan.

Een menswaardig bestaan. Dat bedoel ik zéér werkelijk, heel tastbaar en voelbaar en zichtbaar en merkbaar. Niet iets vaags, iets heel idealistisch, waarbij niemand zich veel kan voorstellen. Een menswaardig bestaan is: Hier en elders en overal op aarde een menselijk leven zonder materiële nood, zonder oorlog, zonder vrees, zonder onderdrukking. Of liever: Menselijk leven in vrijheid, vrede en voorspoed. Menselijk leven in gerechtigheid, in schoonheid, in kennis. Menselijk leven, waarin ieder zich kan ontplooiën naar zijn scheppende mogelijkheden.

Die richtingaanwijzer met het woord: menswaardig bestaan, draagt ieder in zich. Niet uit eigenbelang, maar uit mens-zijn belang. Eigenbelang heeft dikwijls de hulp nodig van onderdrukking, vreesaanjaging, oorlog. Eigenbelang leeft maar al te vaak van de materiële nood van anderen. Eigenbelang en menswaardig bestaan gaan blijkbaar niet zo gemakkelijk samen. Menswaardig bestaan betreft niet alleen onszelf. Het gaat ons allemaal aan. De strijd daarvoor vraagt offers. Denk maar aan de uurloon-actie voor de vluchtelingen. Waarom is die actie begonnen? Om die mensen uit de vluchtelingenkampen de mogelijkheid te geven van een menswaardig bestaan. Ons eigenbelang is daarmee niet direct gebaat. Maar wij kunnen het niet verdragen, dat mensen in zulke vreselijke omstandigheden leven. Neem eens aan, dat wij géén besef hadden van menswaardig bestaan. Wij zouden nooit in staat zijn van de samenleving iets goeds te maken. Maar zijn wij daartoe dan in staat? Het klinkt misschien wel aardig over zo'n innerlijke richtingaanwijzer te praten, waarop: menswaardig bestaan, geschreven staat. Maar dat moet er dan toch zeker heel lang geleden opgeschilderd zijn, want wie kan het nog lezen? Is menswaardig niet een mooi-klinkend woord voor een verloren zaak? Wat is de mens dan waard? Welke waardigheid schuilt er in hem? Een oud spreekwoord zegt: „De ene mens is voor de andere mens een wolf.” Klinkt dat niet oprechter? Laten we het liever hebben over een wolf-waardig bestaan! En wat is een wolf waardig? Moordzucht, drift te verscheuren, bloed te zien, te vernielen, te doden. Is onze moderne maatschappij met zijn atoombommen iets anders? Het is een maatschappij van wolven!

KENT U EEN ANDERE MOGELIJKHEID?

Laat ik eens even veronderstellen, dat U het met deze opvatting eens bent. U vindt dus, dat de mensen niet in staat zijn van de samenleving ook maar iets goeds te maken. Is dat een kritiek van U, of laat het U koud, dat we als wolven zijn voor elkaar? U vindt het vanzelfsprekend? U noemt het een waarheid, die U verder innerlijk niet raakt? Wij vormen een maatschappij van

wolven, dat is voor U net zo'n soort waarheid als $2 \times 2 = 4$? Versta ik U goed, dan vindt U die twee waarheden niet van dezelfde soort. $2 \times 2 = 4$. Daarover kunt U toch niet verontwaardigd zijn of U gelukkig voelen. Onze samenleving is een maatschappij van wolven. Daar hebt U wel kritiek op. Dat laat U niet zonder meer koud. U zou wensen, dat het anders was. Anders? Bijvoorbeeld een maatschappij van hyena's? Nee, een maatschappij, die beter is, menselijker. Natuurlijk meent U dit. Ieder, die zegt: We hebben van onze samenleving helemaal niets weten te maken, die kan dat alleen zeggen, omdat hem iets voor de geest zweeft van een betere mogelijkheid. Hoe komt hij daaraan? Ja, dat is nu juist zo iets echt menselijks. Dat is nu juist die richtingaanwijzer in hem. Daar zijn wij mee geboren en getogen. Dat is ons aangeboren A.N.W.B.-bord, om zo te zeggen. Het heeft immers niets te maken met optimisme of pessimisme. Het hoort bij ons als onze eigen ziel. De mens is geen wolf, hoe gemeen hij zich soms ook gedraagt. Als hij gemeen is, handelt hij erger dan een wolf. Dat beest volgt z'n natuur. Maar wij doen het bewust, weten wat we uithalen, weten, dat we gemeen doen. Dat wil dus zeggen: welbewust kijken we niet naar de woorden, die onze richtingaanwijzer vermeldt. We doen iets, dat indruist tegen ons beter-ik, tegen ons geweten, of hoe U het wilt noemen. Elk dier leeft in vrede met zijn natuurlijk bestaan. Maar ons bestaan heeft geen vrede met zichzelf. Ik bedoel niet, dat we altijd ontevreden zijn in het gewone dagelijkse leven. Zulke mensen komen wel voor, maar daarover zullen we het nu niet hebben. Wij zijn niet ontevreden in de alledaagse betekenis van ontevreden zijn. Maar in diepere zin, echter. Er was een tijd, dat men slavernij de gewoonste, normaalste zaak van de wereld vond. Er kleefde niets onbehoorlijks, niets onmenselijks aan. Er was een tijd, dat men buurvallen, ja buursteden, die tot honger en ellende waren vervallen, met gerust hart verhongerden en lijdten liet. Toch ontstond er onvrede met zulk leven. Het was mensonwaardig. Men stelde zich van de maatschappij toch iets anders voor. En die andere voorstelling is niet zonder gevolgen gebleven. Wij proberen steeds uit te komen boven onze toestand.

GEEN VREDE MET HET LEVEN ZOALS HET IS.

We hebben geen vrede met het leven, zoals het is. Daardoor leven we steeds in een overgang. In onze tijd is het ieder volk toegestaan zijn vrijheid te handhaven, desnoods met geweld van wapenen. Maar tegelijkertijd leeft er verzet in ons tegen een dergelijke toestand. Voor onze innerlijke overtuiging klopt er iets niet. Er is in ons een voorstelling van een internationale samenleving zonder oorlogen. Op dit punt probeert de mensheid tegenwoordig boven zichzelf uit te komen. Oorlog verdraagt zich niet langer met onze idee van een menswaardig bestaan. En zo is het ook met de honger en de kou en de ziekte en de onwetendheid, waarin nog zoveel miljoenen mensen op aarde leven. Onze voorvaders hadden daar vrede mee. Op deze punten wees hun innerlijke richtingaanwijzer hun geen weg. Ook toen stonden op die

richtingaanwijzer de woorden: een menswaardig bestaan. Maar zij waren tevreden die woorden alleen toe te passen op eigen kleine lering of meer met de gedachte aan het hiernamaals dan aan het leven op aarde.

Zo heeft ieder mens een vage, maar onvernietigbare voorstelling van gerechtigheid en waarheid. Een vage, schemerachtige voorstelling. Want niemand weet, wat er in volgende eeuwen uit te voorschijn zal komen. Maar niet vaag wil ik niet zeggen: zonder kracht. Telkens opnieuw, en meestal op beslissende momenten, wordt die voorstelling van gerechtigheid en waarheid innerlijk actief. De gevolgen blijven niet uit: beter recht, hoger waarheden. De overtuiging, dat het innerlijk zo met ons gesteld is, geeft ons kracht tot handelen en leven. We mogen dan gerust heel pessimistisch zijn over een aantal dingen van onze eigen tijd. We mogen veel vurig gewenste verbeteringen misschien weinig of geen kans geven. Dat lijkt me heel reëel. Maar we geven het mensenleven niet prijs aan onverschilligheid, ons eigen leven niet en evenmin de maatschappij. Want we kunnen onszelf niet voortdurend verloochenen. Als mensen blijven we, willen of niet willen, gericht op een menswaardig bestaan. Die innerlijke richting is de bron van de moraal. Dat A.N.W.B.-bordje in onszelf wijst de weg. Maar er staat niet op hoeveel kilometers we af te leggen hebben. Daarvoor is de afstand te groot. De toekomst verliest zich in de nevel. Maar de toekomst zal niet zijn zonder ons. Zij ligt aan de weg, die wij nu bewandelen. Alleen de eerstvolgende halteplaats is ons bekend, want we weten alleen welk menswaardig bestaan wij in deze tijd tot practijk willen maken. En dat is al een heel leven waard!

„ER IS TOCH IETS.”

Laatst sprak ik met een goede vriendin over het humanisme. Ik wist dat zij nooit naar de kerk ging en dat de godsdienst nooit een rol in haar leven had gespeeld. Ik wist ook, dat ze het leven ernstig nam en dat ze een warm hart had voor haar medemensen. Wie in moeilijkheden zat, deed nooit tevergeefs een beroep op haar. Altijd was ze bereid te helpen, waar ze maar kon. Ze vervulde ook allerlei functies in sociale bewegingen. Ze was een actief lid van de politieke partij, die naar haar mening de algemene belangen het beste diende. Ze deed vol overgave haar werk in een vrouwenclub. En als er een oproep verscheen om te collecteren voor een goed doel, dan was zij steeds een der eersten die zich aanmeldde. Nog onlangs, toen er huisbezoekers gevraagd werden in verband met de T.B.C.-doorlichting, was ze ook weer direct bereid een deel van haar tijd te geven. Bovendien was ze moeder van een gezin en vervulde ook deze taak met volle liefde en toewijding.

Ja, dat was het, wat me altijd zo bijzonder in haar getroffen had: die toewijding en die overgave waarmee ze alles deed wat haar hand te doen vond. Ze putte blijkbaar uit een bron van bezieling die haar grote kracht verleende.

En met deze vrouw sprak ik over het humanisme. En ik zei haar dat ze eigenlijk humaniste was. Daarvan had haar gehele levenswandel mij overtuigd. Ze ontleende haar kracht en haar bezielendheid immers niet aan een godsdienstige overtuiging, maar aan haar eigen waarachtige menselijkheid.

Maar daartegen maakte ze toch bezwaren. Nee, humaniste zou zij zich toch niet willen noemen. Ze gaf toe dat ze nooit naar de kerk ging en dat de godsdienst nooit een plaats in haar leven had ingenomen. Maar nee . . . humanisten geloven niet in God en zij had toch zo het gevoel van . . . „Er is toch iets”, „Er moet toch iets zijn”.

HET WONDER.

En zo ontmoet ik meermalen mensen die geen godsdienst aanhangen en die zich toch ook geen humanist willen noemen op grond van dat: „Er is toch iets”. Maar zij allen gaan uit van een misvatting. Van de misvatting namelijk dat het humanisme dat „iets” zou ontkennen.

Want, mijn vriendin en jij anderen, die denken en voelen zoals zij: Laat mij 't U dan dadelijk als overtuigd humanist mogen zeggen: Ja, er is iets! Er is namelijk het Wonder. Er is het wonder, dat wij hier staan en leven en leven moeten zoals we zijn. Er is het wonder van die tere bloem, die daar opbloeit en van die machtige eik die daar groot werd zonder ons ingrijpen. En er is het wonder van die sterrenhemel, die ons ontzag inboezemt en ons klein maakt en tot nederigheid stemt. Er is het wonder van dat gehele „cosmische gebeuren”, waarvan die bloem en die eik, waarvan die sterren en waarvan we zelf een deel zijn.

Vol eerbied en ontzag staan wij in en tegenover dit wonder. Maar is het nodig dat we er een naam aan geven? Komen wij dichter tot dit wonder wanneer wij het „God” noemen en er eigenschappen aan toekennen, waaromtrent wij niet kunnen weten? En welke god zullen we kiezen tot verklaring van het wonder? De god der Christenen of die der Brahmanen? Of zullen we voor elk der vele verschijningsvormen van dat cosmische gebeuren een afzonderlijke god scheppen? Een voor bliksem en donder, een voor de liefde en een voor de wijsheid, zoals vroegere volken deden en ook nog thans levende doen. Zouden we niet liever in alle nederigheid erkennen, dat we hier staan voor het ondoorgrondelijke geheim en eenvoudig deel hebben aan dit wonder en het in diep geluk ondergaan, zonder te trachten het te binden aan een onzer gevarieerde menselijke opvattingen er over? Bijzonder getroffen ben ik door het gedicht van de Deense dichter Gullberg dat daarvan spreekt. Mag ik het voor U overschrijven in de vertaling van Marie Vos?:

Als één, vol meegevoelen
Om leed, dat niemand heelt,
En zonder bijbedoelen
Uw handen streelt,

Noden ons mensenogen
Tot liefde's stil festijn,
— Ons, koel en onbewogen,
Zoals wij meestal zijn —

Schijnt zich een glans te breiden
Rondom Uw folterbed,
Dan heeft zich aan Uw zijde,
Vermomd, een god gezet.

Maar let U wel! Er staat „Dan” — in al die gevallen namelijk, en in nog zovele meer . . . „Dan heeft zich aan Uw zijde, vermomd, een god gezet”. Niet een bepaalde, niet de Brahmaanse god, niet de god der Christenen, maar een god. De dichter gebruikt nog het oude woord, maar had er niet even goed kunnen staan: het wonder. „Dan heeft zich aan Uw zijde, vermomd, een wonder gezet.”

Want, o zeker, mijn vriendin! „Er is iets”. Er is het wonder, dat wij telkens weer ervaren, beleven, ondergaan. Er is dat wonder van het „cosmisch gebeuren”, dat zich zonder ons ingrijpen, maar wel ook aan ons, voltrekt en waarmee wij ons nauw verbonden voelen. Aan dit „cosmisch gebeuren” hebben wij deel. En in dit cosmisch gebeuren hebben wij mensen onze, geheel eigen plaats. Want onze plaats daarin is niet die van de stenen, de aarde of het water, niet die van de plant en niet die van het dier, maar typisch en juist die van de mens.

OPDRACHT.

En daarmee is onze opdracht gegeven! Wij hebben niet anders te zijn dan juist dat, wat ons van de stenen, de aarde en het water, van de plant en van het dier onderscheidt. Dat is: wij hebben te zijn redelijk en zedelijk wezen. Want dáárin is het typisch menselijke in ons gelegen: dat we denken kunnen en ons rekenschap geven van ons doen en laten, dat we besef hebben van wat goed is en wat kwaad, dat we een geweten hebben dat ons ter verantwoording roept en waardoor we voor ons doen en laten verantwoordelijk kunnen worden gesteld; dat wij met onze schepende geest bouwen kunnen aan een waarachtig menselijk bestaan. En wannéér het cosmisch gebeuren een zin in zich draagt en wannéér het zich naar welk aan ons onbekend doel ook beweegt, dan kunnen wij dit cosmische niet beter dienen dan door aan deze opdracht van het mens-zijn te voldoen, door te trachten in de werkelijke zin van het woord mēns te zijn.

Mijn vriendin schroomt thans niet meer zich humaniste te noemen. Ze gaat nu trots op die naam. Nog altijd heeft ze het besef van „dat er iets is”, dat haar drijft. Maar ze noemt het geen God en geen Brahma, zomin als ze spreekt van Donar als de bliksem uit de hemel nederdaalt. Ze weet, dat het wonder zich niet binnen de enge grenzen van vermeend menselijk kennen laat vangen. Ze weet, dat de bloem een deel van dit wonder is en niet anders dan bloem kan en behoeft te zijn. Ze weet dat het dier een deel van dit wonder is en niet anders dan dier kan en behoeft te zijn. En ze weet ook, dat ze zelf deel heeft aan en deel is van dat wonder, dat het háár opgave is mēns te zijn. Maar welk een opdracht is daarin gelegen! Ze zal liefde moeten geven aan haar medemens. Ze zal moeten luisteren naar rede. Ze zal de stem van haar geweten gehoorzaam moeten zijn. Ze zal deel moeten nemen aan de schepende arbeid van de menselijke geest. Ze zal mee moeten bouwen aan de mensenwereld van morgen. Ze deed dit ook reeds voordien, want het wonder is in ons ook als we 't niet weten. Maar het klaarder besef van de eigen plaats en de eigen taak in het cosmisch bestel geeft haar groter kracht en dieper bezieling. En zo ze er al ooit aan getwijfeld had, dan twijfelt ze nu niet meer aan de zin van het leven. Voor haar is deze in het mens-zijn-zelve gelegen en in de vele opdrachten die dit te vervullen geeft.

NIEUWE MOED.

Meermalen stond ik als Geestelijk Raadsman van het Humanistisch Verbond tegenover mensen, die door de slagen van het lot de strijd dreigden op te geven. Die alle geloof en houvast verloren schenen te hebben en de zin van het leven niet meer zagen. Ik sprak tot hen in de geest als waarin ik tot mijn vriendin gesproken had en gewaagde van die opdracht, die wij, ondanks alles te vervullen hebben en altijd weer vervullen moeten. Ik weet dat ik niet anders deed dan een beroep op het meest wezenlijke in henzelf en op hun eigen menselijkheid. Maar voor hen was het alsof een

nieuwe kracht hen doorstroomde. En ze durfden het leven weer aan, met al zijn lasten en plichten. Zo is het als men zijn plaats in het leven als een opdracht herkent en de moed vindt te willen zijn wat men is namelijk mens. Treffend, maar toch niet helemaal juist, drukte een hunner het uit toen hij zei: „Mijnheer, U hebt mij een nieuwe visie op mijn leven gegeven.” Ik had hem niet anders dan zich zijn mens-zijn en de opdracht die daaruit voortvloeit opnieuw bewust gemaakt.

Ik geloof, dat het goed zou zijn als wij ons allen deze opdracht sterker bewust werden. De wereld heeft het nodig!

GEESTELIJK AVONTUUR.

Het gebeurt niet zo vaak een boek te lezen, geboeid van het begin tot het eind, en het dan neer te leggen blij dit niet te hebben gemist. Dat is mij dezer dagen overkomen. Het was een pretentie-loos boek, geen literatuur. Een mens werd er in getekend, gevolgd op de weg door zijn leven. Een mens, niet ontsproten aan de verbeelding van de schrijver, maar één, die onder ons geleefd en gewerkt heeft. Een mens, die het avontuur gekend heeft en lief gehad, die er zich aan over kon geven. Een mens, die het onbekende verlangend tegemoet trad. Een mens, die onverwachte wendingen in zijn lot niet schuwde, ze veeleer opriep, die tegenslagen en teleurstellingen nàm, ja, er nieuwe mogelijkheden uit won.

Een mens: Fridtjof Nansen. Eerst de ontdekkingsreiziger, die onder de betovering van het onbekende hoge Noorden, telkens opnieuw trachtte door te dringen in de poolstreken, daar, waar nog geen mens zich gewaagd had, ontbering en gevaar niet achtend, om — naar het oordeel van zo menig nuchter mens van zijn tijd — een zinledige droom tot werkelijkheid te maken. Fridtjof Nansen, later de man die na de eerste wereldoorlog zich geheel inzette ten bate van de verworpenen, de vluchtenden, de hongerende om wie niemand zich bekommerde; geen zinledige onderneming, maar toch, naar het oordeel van soortgelijke toeschouwers, een, die van te voren tot mislukking was gedoemd. Maar het schijnbaar onmogelijke lokte hem, de liefde, in zijn jonge jaren voor het onbekende, op rijper leeftijd voor het bijna bovenmenselijke dreef hem voort op de eenmaal ingeslagen weg. Door tegenspoed, door pijnlijke ontgoochelingen heen ging hij een gevaarlijke gang, gevaarlijk in het begin voor zijn lichamelijk welzijn, later voor zijn geestkracht en zijn idealisme.

Men moet zich weer eens door een boek als dit (Fridtjof Nansen, het geweten der wereld van Heinrich Sponsel, uitgave van de Wereldbibliotheek) mee laten nemen om opnieuw te ervaren hoe groot de afstand is welke het leven van de routinemens, die zijn werk met zorg verricht, zijn plicht doet, goed overweg kan met zijn medemens, scheidt van dat van hem of haar, die in een of andere vorm het avontuur zoekt, om opnieuw te ervaren hoever twee neigingen in ons eigen wezen uiteen liggen: een, die heil zoekt in veiligheid, in onwrikbare zekerheden en in vastheid gevende gewoonten en een, die verlangt naar het onbekende, zoekt naar wat nieuw is en wezenlijk verder brengt. Het leven kàn een geestelijk avontuur worden als na iedere vlucht in de veiligheid de laatste neiging weer de overhand krijgt.

OVERWINNING VAN DE ANGST.

Want leven, waarachtig leven, is voortgang, groei, bescheidener nog en eenvoudiger: wording. Het is een durend ontvangen, verwerken en dus veranderen. Wij mensen nu nemen ten opzichte van dit proces, dat ons leven is, tweërlei houding aan, soms die van verlangend voorwaarts gaan naar het nog verborgene, dat

ons trekt, maar dan weer die van angst voor het vreemde, terugdeinzen voor de onzekerheid. Gelukkig degenen, in wie dit verlangen het wint van de angst. Voor hen wordt het leven een ontdekkingstocht, een geestelijk avontuur. Hun levensweg gaat niet recht toe recht aan, telkens buigt die zich. Maar bij elke wending verandert het uitzicht, nieuwe ervaringen maken hem rijker en rijper, nieuwe mogelijkheden geven voedsel aan zijn verlangen voort te gaan.

Zó, in die houding, kan ik de mensen wier weg de mijne kruist, open tegemoetgaan, verwachtingsvol: wie zijn zij? Wat zullen zij mij brengen en wat kan ik voor hen zijn? Hoe zien zij het leven? Wat kan ik van hen leren en daar echt leren niet alleen opnemen is, maar ook het tegenovergestelde omsluit, wat kan ik hun geven? Zo kan ik de gebeurtenissen, die zich om mij heen afspelen en die welke mijn levensloop voortdurend soms ingrijpend wijzigen, onmogelijk lijdelijk aan mij voorbij laten gaan of over mij laten komen. Ik zie belangstellend toe, ik neem er een werkzaam aandeel in. Ik sta open voor al wat ervan uitgaat. Ik wil weten, wat zij mij te zeggen hebben. Of zij leed brengen dan wel vreugde, ik zie ze als dragers van de boodschap, een boodschap voor mij en ik, mens op weg door het leven, moet die boodschap verstaan en haar inhoud opnemen, aanvaarden. Ook, ja vooral, als zij leed brengen, als zij mij neerslaan of ontredderd achterlaten, hebben zij mij iets te zeggen. Meestal weet ik dat eerst later, als ik uit de verbijstering weer tot mijzelf terugkom. Dan blijkt, dat zij door alle verwarring, door alle nood heen iets waardevols brachten, dat nu mijn geestelijk eigendom is geworden. En als ik open sta, als ik ook dit onverwacht smartelijke aanvaard en in mij opneem, ontdek ik in zijn duister gewaad een verborgen zin. En wijzer dan voordien ga ik verder.

LUISTEREN.

Zo ook kan ik — en het is inzonderheid deze gedachte, welke ik U voor wil leggen — mij houden bij mijn pogen de zin van het leven te verstaan, bij het zoeken naar een levens- en wereldbeschouwing dus. Maar dan moet ik korte metten maken met mijn neiging tot vaste maatstaven en onwrikbare zekerheden. Dan moet ik vóór alles bereid zijn om de omheining van mijn geestelijk erf, waarbinnen ik mij in mijn verkeer met geestverwanten veilig weet, omver te halen en binnen te laten, wat daarbuiten leeft. Ik moet gaan luisteren ook, neen allereerst, naar de anderen. Zij zijn de dragers van datgene wat ik het meest nodig heb. Niet omdat hun inzichten beter zijn dan de mijne, alleen omdat die anders zijn. Zij zien de wereld, hun wereld, die ook de mijne is anders, zij hebben er waarden in ontdekt waaraan ik voorbij ben gegaan. En juist daardoor kunnen zij mij meer leren dan degenen, wier gedachte- en gevoelsleven nauw verwant is aan het mijne. Zij bestrijden mijn zienswijze? Des te beter, zij bewijzen mij de dienst de zwakke plekken erin bloot te leggen. Zwakke plekken, die ikzelf niet kon, misschien ook niet wilde zien, en die ik nu tegen wil en dank ontdekken zal.

Zij zullen twijfel in mij wekken? Des te beter, zij zullen mij bevrijden van niet of slecht gefundeerde vooropstellingen, van vooroordeel dus. Zulke twijfel loutert. Zij stelt mij in staat los te laten wat niet in eigen innerlijke of uiterlijke ervaring, in eigen redelijke bezinning geworteld is en . . . verder te gaan in plaats van te blijven vertoeven waar ik ben en waar ik mij zo bijzonder prettig gevoel.

Want ik herhaal, ik ken de beide neigingen: het verlangen naar groei, naar voortgang en de angst voor het onbekende, het onzekere. En mijn hunkering naar geestelijke groei mag echt zijn, ook echt is mijn gehechtheid aan wat ik in het verleden verworven heb aan mijn eigen geliefkoosde denkbeelden, die ik zo gaarne beschut tegen elke aanval met een keur van argumenten, waarmee ik de aanvaller terugwijs en . . . mijn eigen twijfel dood.

Mijn leven kan een geestelijk avontuur zijn dat mijn krachten wekt en staalt, dat mij rijker maakt en op de duur ook wijzer. Een avontuur, dat mij een wereld doet ontdekken oneindig veel meer omvattend dan wat ik, angstvallig binnen mijn eigen kringetje en binnen mijn eigen ikje blijvend, er van zag. Een avontuur, dat mij tot mijn medemensen voert, tot de mensen zoals zij zijn en niet zoals zij volgens mijn geliefkoosde theorie moesten zijn. Een avontuur, dat mij dus leert met hen samen te zijn, samen te leven en samen te werken, niet in een o zo prettig en o zo oppervlakkig vrijblijvend contact maar in een werkelijk bij elkaar zijn, en in een voor elkaar openstaan, waarin de afweerhouding die zo vaak de betrekking tussen twee mensen grondig bederft. eenvoudig onmogelijk is.

DE BESTEMMING VAN DE MENS.

Mijn leven kan een geestelijk avontuur zijn, als ik in beweging blijf, als ik in open verbinding blijf met al wat aan inzicht aan levenswijsheid door mensen nu en vroeger hier en verweg, van mijn eigen geestelijke signatuur en van gans andere, verworven is. Dat gaat niet zó maar. Zodra ik mij zonder voorbehoud openstel voor wat het leven mij leren kan, voor wat de anderen mij te zeggen hebben, bekruipt mij de angst, dat ik iets waardevols zou kunnen verliezen. Ik gevoel mij niet langer veilig, ik kan immers gedwongen worden eigen schijnzekerheden zelf te ontmaskeren, een pijnlijke operatie en wat krijg ik er voor in de plaats? Zo kan alles in beweging komen, wat blijft mij dan nog? Is het geen overmoed te menen, dat ik dit verdragen kan? Zal ik straks niet toch terugvluchten in een voorbije veiligheid om dan te ontdekken, dat die mij niet meer helpen kan, dat die voor altijd geschonden is? En toch, als ik al deze risico's neem, ontdek ik, dat, zo doende, ik gehoor geef aan een drang die diep in mij leeft en op een of andere manier samenhangt met iets zeer wezenlijks in mijzelf: het verlangen werkelijk te leven, mijn bestemming als mens te verwezenlijken. Zo lang ik deze mogelijkheid niet definitief heb afgeschreven, zolang zal ik dit verlangen telkens weer opnieuw voelen opkomen, moet ik mij er weer aan overgeven, alle eraan verbonden gevaren ten spijt. En zolang ik dit doen

kan zal ik de vruchten plukken van deze wijze van leven. De vruchten: de vreugde van het vrije geestelijke verkeer met vele anderen, levenden en doden, op de duur een innerlijke verrijking door het opnemen van voor mij nieuwe denkbeelden, waarvan de betekenis mij vroeger ontging, een oog krijgen voor aspecten van het leven, die ik in het verleden niet kon zien, doordat mijn eigen geestelijk tekort mij dit onmogelijk maakte, een nader komen tot de andere mensen en in dit naderen steeds duidelijker ervaren, dat één innerlijke werkelijkheid de grond is van al wat leeft. Om door veel terugvallen en weer opnieuw beginnen heen steeds helderder te beseffen, dat op deze wijze leven de bestemming van de mens is, en dat het heerlijk is zo Mens te zijn!

WAT HELPT HET?

Ik heb al eens geschreven over de ontmoedigende wereld waarin we leven. Maar ik heb er toen ook al op gewezen dat de indruk die de wereld op ons maakt, niet alleen afhangt van de feiten die we waarnemen. Tenminste even belangrijk is de levensopvatting waarmee we ze tegemoettreden. Wat we van de dingen vinden, wordt niet alleen bepaald door wat die dingen op zichzelf zijn, maar ook door wat wij zijn, en wat we er bijgevolg in kunnen zien. Dat hangt af van het geloof waarmee we ze tegemoettreden. En daaraan ontbreekt het ons juist. Daarom zijn we maar al te geneigd ons af te vragen of het allemaal nog wel zin heeft; of ons bestaan ergens goed voor is; of we nog wel een doel kunnen ontdekken, waarvoor het de moeite waard is om te werken. En toch kunnen we dat geloof niet missen. Voelen we niet allemaal mee met de dichter A. Roland Holst, waar hij zegt:

„Ik zal de halmen niet meer zien,
Noch binden ooit de volle schoven.
Maar doe mij in de oogst geloven.
Waarvoor ik dien.”

Zeker, als we een beetje levenswijsheid hebben opgedaan weten we, dat we de halmen niet meer zien zullen; dat we de oogst van onze arbeid niet zo maar kunnen binnenhalen; dat we de volle schoven niet zullen binden. Maar we kunnen niet zonder het vertrouwen dat het ergens voor dient, wat we doen. We willen tenminste geloven, dat er een oogst zal zijn, ook al zullen we die niet zien. En juist daarvan zijn we allerm minst overtuigd.

ONTMOEDIGEND

Dat vervult de moderne mens met een diep gevoel van onbehagen, dat hem zijn leven vergalt. Hij kan er voor vluchten: in de roes of in de bioscoop. Maar hij raakt het niet kwijt. En het maakt hem bitter. Het maakt hem wantrouwend. Misschien is er niets dat zozeer onze samenleving vergiftigt als juist dat wantrouwen. Niet alleen tegen de politiek. Daar kan men nog wel inkomen. We zijn te vaak het slachtoffer geworden van mooie leuzen en bedriegelijke frasen, om nog onbeperkt vertrouwen te kunnen stellen in ideale bedoelingen. Merkwaardig is daarbij alleen de veel voorkomende neiging om aan doelbewuste demagogie nu juist eerder vertrouwen te schenken, dan aan eerlijk gemeente politiek. Die is natuurlijk vaak ook minder overtuigend.

Maar erger dan dit alles is het wantrouwen in de persoonlijke omgang. We hebben afgeleerd in iemands oprechtheid te geloven, en vragen ons allereerst af: Wat zou hij nu eigenlijk bedoelen? Dat iemand bedoelen zou wat hij zegt en menen zou wat hij doet, komt pas het allerlaatst bij ons op. En dat is naar ik meen een rechtstreeks gevolg van ons gebrek aan geloof, dat is een gebrek aan innerlijke zekerheid. Dát maakt ons zo benauwd om de dupe

te worden, dat we maar vast beginnen met allen en alles te wantrouwen. Wie innerlijk sterk is, treedt de wereld met vertrouwen tegemoet; wie zich onzeker, onbehagelijk, zwak voelt, vreest vooral bedrogen te worden. Wat kunnen we daaraan doen?

Laat ik U eens het volgende vertellen: Men heeft in de Verenigde Staten eens een interessante proef genomen met arbeiders. Op zichzelf is die proef wel meer gedaan; maar hier was het resultaat om bepaalde redenen van bijzondere betekenis. Men is begonnen met hun werktijd te verkorten, en het resultaat daarvan was, zoals al meer was gebleken, dat hun productiviteit steeg. Dat wil zeggen ze produceerden meer in dezelfde tijd. Toen heeft men ze in een andere, lichte ruimte gebracht, en muziek bij het werk gegeven. En zo nog een aantal dingen meer. En steeds nam de productiviteit toe. Tot zover was er nog niets bijzonders aan de hand, want dergelijke proeven had men al meer genomen. Maar nu deed men daar in Amerika nog iets, dat men niet eerder in die vorm gedaan had. Toen men namelijk de arbeiders weer terug geplaatst had onder hun oorspronkelijke verhoudingen: zonder muziek, in een donkere ruimte, en weer met langere werktijden, toen nam men bij wijze van controle nog eens dezelfde proef. En wel, met het verbluffende resultaat dat hun arbeidsproductiviteit nog meer toenam!

Hoe moeten we dat verklaren? Blijkbaar zo, dat het er eigenlijk allemaal niet zoveel toe deed: die kortere of langere werktijden, die fleurige of druilerige omgeving, die muziek en alles wat er verder bij hoort. Dat is geen pleidooi voor slechte arbeidsomstandigheden, allerminst. Maar het leert ons, dat blijkbaar maar één ding beslissend is: namelijk dat die arbeiders eindelijk voor het eerst het gevoel konden hebben niet alleen maar een nummer te zijn. Voor het eerst werden ze — al was het maar voor een proefneming — beschouwd als een méns, die meetelt en aan wie het de moeite waard is aandacht te besteden. Dát is klaarblijkelijk de factor die beslist over zijn productiviteit; én over zijn levensvreugde. Dát maakt blijkbaar dat hij zijn gevoel van onbehagen verliest en weer „een ander mens” wordt.

DE MENS IS GEEN NUMMER.

„Een ander mens”! Of alleen maar „mens”. Onze samenleving is er nu eenmaal op gericht van ons allemaal nummers te maken. Dat is waarschijnlijk onvermijdelijk. Maar wie weet welke krachten er vrij gemaakt worden, als we ons er op gaan toelekken om met mensen meer als „mensen” om te gaan. Wie weet hoe daardoor het zelfgevoel gewekt, de levensaanvaarding versterkt, en het verantwoordelijkheidsbesef vergroot kunnen worden. En dat hangt niet in de eerste plaats af van allerlei politieke of economische maatregelen, hoe belangrijk op zichzelf ook, maar van de eenvoudige mogelijkheid dat de mens, ieder mens, er in meetelt. Niet als een nummer, maar als een wezen met eigen belangen en verlangens, als drager van een eigen verantwoordelijkheid, als voortbrenger van grote of kleine scheppingen van menselijk kunnen, als — mag ik het zo zeggen? — als mysterie ook. Maar ik

hoor U al zeggen: En wat dan nog? Wat helpt dat? En ik geef toe: daarmee is nog niets gedaan aan onze concrete feitelijke noden. Niets aan de armoede, het geweld, de willekeur.

Ik sprak onlangs een vooraanstaand buitenkerkelijk politicus, waarvan ik wist dat hij geen lid was van het Humanistisch Verbond. Ik vroeg hem toen, of hij soms principiële bezwaren er tegen had. Nee, dat was het niet, zei hij, en al zou hij bezwaren gehad hebben, dan zouden die hem niet weerhouden. Daarvoor wist hij te goed, dat men wel altijd kan wachten, als men wachten wil, tot men een organisatie ontdekt, waarmee men het voor 100 % eens is. Maar er was voor hem een andere reden: Jullie beginnen aan de verkeerde kant, vond hij.

Kijk dat begrijp ik wel. En ik wil die tegenwerping ook wel heel ernstig nemen. Ik ben er trouwens zelf van overtuigd, dat alle geestelijke arbeid op den duur onvruchtbaar blijven moet, als we onze maatschappelijke en culturele problemen niet oplossen door de daarvoor passende maatregelen. Ik geloof er niet in, dat het voldoende zou zijn ons slechts bezig te houden met de geestelijke krachten en te menen dat de rest wel vanzelf komt. Daarvoor zijn wij gewone mensen te zeer aangewezen op de wereld waarin wij leven. Die kan alleen door nuchtere, praktische werkzaamheid, dag in dag uit, voor mensen bewoonbaar gemaakt worden. Ik zeg dus niet: Eerst de mens geestelijk wekken en dan komt al het andere vanzelf wel. Maar het omgekeerde zeg ik ook niet. Ik zeg ook niet: Eerst de samenleving maar op orde brengen, dan komt de tijd voor geestelijke verdieping later wel en ik zeg dat niet, omdat het zo buitengewoon onpractisch en onrealistisch zou zijn. Want ieder die in feite met praktische arbeid te maken heeft, politiek, economisch, cultureel, of hoe dan ook, die weet, dat het grote probleem niet is, wát we eigenlijk zouden moeten doen, maar hoe we daar de mensen voor in beweging krijgen. Dat wil zeggen: hoe we de geestdrift, de toewijding, het geloof wekken, om ondanks alles te doen wat we aan ons mens-zijn verplicht zijn. Dáár zit hem de moeilijkheid. En daarom zeg ik: niet óf geestelijke óf praktische arbeid, maar beide. Het één is zinloos zonder het ander.

GEESTELIJK, MAAR óók PRACTISCH I

En zou het nu zo dwaas zijn daarbij wat meer aandacht te hebben voor de mens? Aandacht, ja juist, niets anders dan aandacht, voor het mens-zijn van de ander. Om daardoor zijn zelfgevoel, zijn levensaanvaarding en zijn verantwoordelijkheidsbesef te wekken, en zodoende de krachten vrij te maken die we zo broodnodig hebben om de kansen die ons inderdaad gegeven zijn, te verwerkelijken. En is dat niet de bij uitstek praktische taak die wij humanisten ons juist te stellen hebben? In ons persoonlijk leven, in ons werk, en in onze gemeenschappen? Door de bezieling te wekken en levend te houden, waarzonder een mens niet werkelijk leven kan. Door de offerbereidheid te kweken, die alleen ons in staat kan stellen een werkelijk belangrijke bijdrage te leveren aan de wereld van vandaag. Maar die taak kunnen we niet vervullen door alleen maar te „preken”. En zelfs niet door te zorgen voor

steeds weer nieuwe „successen“. Die taak kunnen we alleen volbrengen door wat we als humanisten zijn. Door wat er van onze gemeenschappen en van ons zelf uitstraalt. Doordat men beseft dat humanisten wel geen betere mensen zijn, maar toch met hun gebreken en fouten iets vertegenwoordigen van die warme, volledige menselijkheid, waarnaar de wereld snakt. Daartoe zijn mensen nodig, die voldoende besef van hun menszijn hebben om daaraan de kracht te ontleen voor een sterk geloof en voor een open, innerlijk-sterke levensaanvaarding.

Dat is wat anders dan zich te laten gaan in een behagelijke stichtelijkheid. Het is een nuchter levensbesef voor mensen die met twee benen in de werkelijkheid staan, en juist dáárdor weten dat dit geloof net het enige is dat het leven de moeite waard maakt. Een levensovertuiging voor mensen die de moed hebben om echt, eerlijk, bescheiden en vastberaden hun leven te stempelen met het keurmerk van hun menselijkheid. Wie zo — alles hopen, niets verwachrend — losbreekt uit sleur en vervlakking, uit zorgen en zorgjes, uit onbehagen en angst, die ziet weer een zin in zijn leven. Hij heeft weer ten volle verstaan wat de dichter meende met de woorden:

„Ik zal de halmen niet meer zien,
Noch binden ooit de volle schoven,
Maar doe mij in de oogst geloven,
Waarvoor ik dien.“